

תעודה

מכתבי הרב דוד באאזוב, 1901-1914:
פרק בתולדות הציונות והחינוך העברי בקרב יהודי גרוזיה

הרעיון הציוני מצא לו אחיזה בקרב היהודים בקווקז, כמו באימפריה הרוסית כולה, בתקופת חיבת ציון, אך הוא היה מוגבל ליהודים הרוסיים שבאו מאזור "תחום המושב" מראשית המאה הי"ט.¹ בין יהודי רוסיה ליהודי גרוזיה היו הבדלים לשוניים, תרבותיים ושוני באורח החיים, ולכן הפעילות הציונית בקרב יהודי גרוזיה, שישבו בעבר-הקווקז המערבי אלפי שנים, החלה רק בראשית המאה העשרים. רצה המקרה, שמוקדה של הציונות בקרב יהודי גרוזיה תהיה העיירה אוני (Oni),² וזאת בעיקר הודות לאיש אחד, והוא הרב דוד באאזוב.

אוני היתה העיירה הראשית של נפת ראצ'ה ורוב תושביה היו יהודים. לפי מרשם התושבים משנת 1873 מנתה אוכלוסיית העיירה 626 נפש ובתוכם 484 יהודים, היינו 77% מהאוכלוסיה.³ בתקופה שבין 1873 ו-1912 גדלה האוכלוסיה

1. ישראל קלויזנר, "התנועה הציונית בקאווקאז בראשיתה", שבות 8, תשמ"א (להלן: קלויזנר), עמ' 86-87.
2. העיירה אוני, ששמה נעדר ממרבית המפות, שוכנת במערב גרוזיה, כ-800 מ' מעל פני הים, סמוך לפסגות הרי ראצ'ינאי. במחצית שניה של המאה הי"ט היתה אוני חלק מפלך קוטאיס, שבו ישבו לפי מיפקד האוכלוסין של 1897 בסך-הכל 8,902 יהודים, שהיוו 0.8% מן האוכלוסיה. רוב יהודי הפלך התגוררו בעיר הראשית (4,843 נפש) ומיעוטם בשש נפות נוספות. F. Baazova, Chetyre glavy iz neokonchennoi knigi, Pamiati Fainy Baazovoi, Tel-Aviv 1983 (להלן: באאזובה) p. 15
3. *Kavkazskii Kalendar' na 1853 god*, Tiflis 1853, pp. 363-364; *Kartuli sacota enciklopedia*, Tbilisi 1984, vol. 7, p. 532. הערך מהלשון הגרוזית. יהודי פלך קוטאיס, שישבו לפי מיפקד 1897 מחוץ לעיר הראשית, נחלקו כהלמקמן: נפת באטומי (כולל העיר) - 1,182 נפש, נפת לצ'חום - 465, נפת ראצ'ה - 632, נפת סנאק - 91, נפת סוחומי (כולל העיר) - 176 ונפת שיראפאן - 694 נפש. *Sbornik statisticheskikh svedenii po Zakavkazskomu Kraiu*, Tiflis 1902, chast' 1, pp. 254-255; A. Chachanov, Die grusischen Juden, *Mitteilungen zur judischen Volkskunde* (1907), No. 2, p. 35; *Statisticheskie opisaniia gubernii i oblastei Rossiiskoi imperii*, tom 16: Kavzskii Krai, chast 5: Kutaiskoe general-gubernaterstvo, Sank-Peterburg 1858, p. 292; *Evreiskaia entsiklopedia*, vol. 9, p. 939

היהודית של אוני ב-54%, וב-1912 מנתה סך-הכל 746 נפש (371 גברים ו-375 נשים).⁴ היהודים התגוררו בשכונה מיוחדת להם במרכז העיירה, עסקו במסחר והסתייעו בחקלאות. "לכל משפחה היה גן ופיסת קרקע. [כל משפחה] החזיקה פרה או עז [...] ולבודדים היה סוס או חמור.⁵ הסוס או החמור שימשו את הרוכל היהודי שנדד עם מרכולתו בכפרי הסביבה. את מר גורלו של הרוכל היהודי באיזור קוטאיש בראשית המאה העשרים תיאר עיתון רוסי בזו הלשון:

ביישוב אחד ימכור [הרוכל] סליל של חוטים, חפיסת מחטים, אצבעון או מספרים; בכפר אחר מראה זעירה, פיסת בד או פרווה לכובע, מסרק או חפיסת ווים למעיל; במושבה השלישית יעלה בידו למכור ארשין בד לשמלה או משי לחולצה; במקום רביעי ימצא קונה לטבעת משובצת בזוכית צבעונית במקום אבן יקרה [...] ביישוב נוסף יצליח [הרוכל] למכור רצועת עור לנעלים או לשם רקוע ואלה הם סוגי הסחורה שהוא נושא עמו [...] בכפרים אחדים לא קונים ממנו מאומה, אך הוא נאלץ לפרוש את חבילותיו עשר ועשרים פעם.

מההכנסה הזעומה שהיתה לרוכל מעין זה הוא נאלץ לפרנס את –

אשתו, ילדיו ולעתים גם אמא זקנה, אחים ואחיות צעירים [...] עליו היה לשלם מסים ותשלומים אחרים. סכום הגון היה עליו להפריש לסוחר שממנו לקח את הסחורה בהקפה [...] כן הוא שילם לרב שמלמד את ילדיו, ונאלץ לתת מתנה לממונים המעניקים את הפספורט [המאפשר לו לנדוד בכפרים].⁶

אין תימה, איפוא, שבקהילות גרוזיה, שרוב מניינן היו רוכלים, ובייחוד הקטנות שבהן, היה מצבו של הרב, שהתפרנס מהציבור, קשה ביותר. לרבים מיהודים קשיייום אלה היתה כמיהה דתית עמוקה לארץ הקודש, אך רק לעתים רחוקות נתאפשר להם להגשים את חלומם. העליה של יהודי גרוזיה לארץ-ישראל התחילה כנראה בשנות החמישים של המאה הי"ט, ומרביתם

4. מתוך 125 בתי העיירה היו 89 בבעלות יהודית (71%). התושבים הלא-יהודים של אוני היו גרוזים ורוסים בני הדת הפראבוסלאבית וארמנים גריגוריאנים. בראשית שנות השבעים היו בה שלוש כנסיות ובית-כנסת אחד. - *Spiski naseleennykh mest po sveden- iiam 1873 goda; Kutaiskaia guberniia*, Tiflis 1879; *Obzor Kutaiskoi qubernii za 1912 god* (Kutaisi 1913), table 1; *Evrei na Kavkaze, Evreiskaia zhizn'* (1916), No. 21, p. 30

לפי נתונים רשמיים ישבו ב-1 בינואר 1915 בפלך קוטאיש 18,894 יהודים, שרובם התרכזו בחמש הנפות כדלקמן: נפת קוטאיסי (כולל העיר) – 12,624; סנאק – 2,585; לצ'חום – 1,366; שיראפאן – 1,249; ראצ'ה – 1,034. *Kavkazskii Kalendar' na 1916*. pp. 44–45 (Tiflis 1915).

5. באזובה, עמ' 16–17.

6. *Strastvuiushchie evrei – Torgovtsy v Imertii, Kavkaz*, June 21, 1901

התיישבו בירושלים,⁷ שבה הקימו את שכונתם בסמיכות לשער שכם. עליה של אחד מבני הקהילה היתה לרוב הופכת לאירוע,⁸ שבו השתתפו רבים מיהודי המקום, אך העליה לא נתפסה כביטוי לרעיון לאומי שבא לפתור את הבעיה היהודית. אין תימה, אפוא, שנוצר מתח בין בעלי הגישה הרגשית-דתית לארץ-ישראל לבין נושאי הרעיון הציוני בתפיסתו המודרנית. מה עוד שבעלי התפיסה הציונית חייבו שיתוף פעולה הדוק עם היהודים האשכנזים בקווקז, שנראו בעיני יהודי גרוזיה פורקי עול התורה ומתנכרים ליהודים.

ראש דפרי הציונות בקרב יהודי גרוזיה היה, כאמור, הרב דוד באאזוב.⁹ הוא נולד ב־1883 כילד שלישי לאביו, מנחם, ששימש כאחד החכמים בקהילת צחינוואלי (Tskhinvali). המשפחה על חמשת ילדיה חיה בעוני רב, והילד דוד עשה את צעדיו הראשונים בלימודים אצל אביו, ולאחר מכן ב"חדר" של הרב אברהם חוואלס.¹⁰ אך הנער לא מצא סיפוק בעיירה הקטנה, כפי שהעיד שנים רבות לאחר מכן: "עיר מולדתי צחינוואלי, יישוב באיזור אוסיטיני של קווקז, היתה קטנה, לא היה לי די אוויר לנשימה [...] אני שאפתי לצאת למרחב."¹¹ ואכן, לאחר הבר-מצווה שלו, בשנת 1896 או 1897, הגיע דוד הצעיר לבירת גרוזיה טיפליס (טביליסי).

בעיר הגדולה סבל דוד מצוקה חומרית ובדידות רבה. משפחת פרל, שבאה לטיפליס מליטא והיתה חשוכת בנים, קירבה אליה את הנער וביתה הפך לביתו.¹² כאן עשה, כנראה, דוד את צעדיו הראשונים בלימוד הלשון הרוסית. בזמן שהותו בטיפליס נדונה בקרב היהודים הבשורה שהביא עמו הקונגרס הציוני הראשון, רעיון שנקלט בנקל בנפשו של באאזוב הצעיר, שהוכשר לכך,

7. בשנת 1916 נמצאו בארץ-ישראל 439 יהודי גרוזיה, ומתוכם התגוררו בירושלים 420 נפש.
8. עיתון קווקז תיאר ב־1885 את ההתרחשות, כנראה בקהילת קוטאיס, עם עלייתה של אחת הזקנות לארץ-ישראל: "השכונה היהודית, שבה כמה מאות בתים וכאלף נפש, לבשה חג. יהודים ויהודיות לבשו בגדים חגיגיים ונשאו מתנות לאחד הבתים. האשה [שעמדה לעלות] ויתרה על העולם הזה והחליטה להקדיש את שארית ימיה לעליה לרגל [...] נשים וילדים ליוו אותה מספר וירסטאות והגברים עשרות וירסטאות [...] יהודי אוני אספו למענה להוצאות הדרך כאלף רובל והבטיחו לסייע לה ככל שתדרוש." *Voskhod* (1885), No. 23, p. 639
9. באאזוב, עמ' 19.
10. הרב אברהם חוואלס היה חובב ציון והקדיש תשומת לב מיוחדת להוראת התנ"ך והלשון העברית. ב"חדר" של אברהם חוואלס נחשף, כנראה, לראשונה, דוד באאזוב לרעיונות חיבת ציון. מ' אלטשולר, "הפעילות התרבותית הסוביטית בקרב יהודי גרוזיה", *בחינת* 6, (תשל"ה), עמ' 104.
11. ב' ברכתקווה, לדמותו של הרב דוד כועזוב ז"ל, העבר (תשל"ה), ספר כ"א (להלן: ברכתקווה), עמ' 246.
12. באאזוב, עמ' 19.

ככל הנראה, ב"חדר" של הרב חוואלס.¹³

מטיפלים נדד דוד באאזוב לסלוצק, בה למד זמן־מה בישיבה. ההוראה בישיבות התנהלה באידיש, ודוד למד גם שפה זו, והתוודע לצעירים שהפכו במרוצת השנים לדברי הציונות.

אחרי הקונגרס הציוני הרביעי (13–16 באוגוסט 1900) התרחבה פעולת התנועה, והתת־מורשה לאיזור עבר־הקוקוז,¹⁴ רופא השניים ד"ר ל' שטרייכר מטיפלים, השתדל לקרב אליה גם את יהודי גרוזיה. במסגרת זו הוקמה באוגוסט 1900 אגודה ציונית בעיר קוטאיש, שבה היתה קהילה גדולה של יהודי גרוזיה (כ־600 משפחות) וקהילה זעירה של יהודי רוסיה (כ־35 משפחות). רוב חברי האגודה היו יהודי רוסיה, והצטרפו אליה גם ישישה חברים מקרב יהודי גרוזיה.¹⁵ זו היתה, למיטב ידיעתנו, הצטרפות ראשונה של יהודי גרוזיה לאגודה ציונית. לשם הרחבת ההשפעה הציונית בקרב עדת יהודי גרוזיה הגיע לקוטאיש המטיף הציוני הרב מגידוב מגניצ'סק, שנאם בעברית ודבריו תורגמו ללשון הגרוזית. בדצמבר 1900 יצא הד"ר שטרייכר למסע הסברה בקהילות שבתחום פעולתו, וביקר גם בקוטאיש. הוא נפגש עם מספר נכבדים מיהודי העיר, שהבטיחו לתמוך בהוצאה לאור של חוברת הסברה ציונית בלשון הגרוזית. באסיפה שזימן שטרייכר האזינו הנאספים בקשב רב לדבריו, שבהם הדגיש את הצורך ליסד למען ילדי יהודי גרוזיה "חדרים" מטיפוס חדש, משמע ברוח הציונות. גם מנחם אוסישקין, המורשה הציוני, שגרוזיה נכנסה לתחום פעולתו, הדגיש בחזרוניו את החשיבות הרבה שמייחסת התנועה לחינוך עברי וציוני בקרב יהודי גרוזיה.¹⁶ ב־20 באוגוסט 1901 נפתחה בטיפלים הוועידה הראשונה של ציוני הקוקוז. אוסישקין נשא בה את ההרצאה המרכזית. בוועידה השתתף גם דוד באאזוב, שבא לביקור אצל משפחתו או הגיע אליה במיוחד. אוסישקין נתן את עינו בדוד בן השמונה־עשרה, והשתדל לגייסו כתעמלן ציוני בקרב בני עדתו.¹⁷ לפני שובו לסלוצק נסע באאזוב לקוטאיש והופיע באסיפה של בני העדה, אשר "כולם פה אחד ענו ואמרו כן דוד דובר [...] ועשו שמה אגודת ציונים" (מכתב א להלן). זו היתה, למיטב ידיעתנו, האגודה הציונית הראשונה שאורגנה על־ידי יהודי גרוזיה, ונראו לכאורה סיכויים שהרעיון הציוני ימצא אחיזה בקרב העדה. אך באותה עת פתחו החוגים החרדים במתקפה נמרצת נגד הציונות.

13. ראה הערה 10.

14. עד יולי 1900 נכלל הקוקוז בתחום פעולתו של המורשה הציוני לגליל טאבריה – ד"ר אביגדור יעקבסון. מוזמן זה הועבר הקוקוז לתחום פעולתו של המורשה של גליל יקאטרינוסלאב – מנחם אוסישקין. אוסישקין חילק את הקוקוז לשני תת־גלילות: האחד בטיפלים בראשות ד"ר ל' שטרייכר והאחר בסטאברופול בראשות ד"ר ל' מירקין.

15. קליוזנר, עמ' 90.

16. שם, עמ' 91.

17. שם, עמ' 95.

בשנת תר"ס (1900) פרסם הרבי שלום דובר, הנשיא השביעי של חסידי לובאביץ', מכתב כללי בו שלל את הציונות. ב־30 בדצמבר 1901 (כ' בטבת תרס"ב) ביקר רב מסלונים אצל הרבי שלום דובר, והם סיכמו ליסד חברת "מחזיקי התורה", שאחת ממטרותיה העיקריות היה מאבק נגד ה"חדרים" המתוקנים, שנמצאו בהשפעה ציונית. בספטמבר 1902 (כ"ג באדר ב תרס"ב) ניסח הרבי שלום דובר מכתב כללי גלוי בו נתבעו היראים החרדים ליסד חברות "מחזיקי התורה", שמתפקידן להיאבק נגד המחנכים המעוותים את המשמעות האמיתית של התורה; במלים אחרות, הציונים. על מכתב גלוי זה נתקבלו עד אמצע יוני 1903 (כ"ג בסיון תרס"ג) תשובות מ־137 יישובים.¹⁸ ניתן אפוא להניח כי המכתב הופץ במאות עותקים, ולפחות אחד מהם נשלח, קרוב לוודאי, גם לחכמי יהודי גרוזיה בקוטאייס. באייר-סיון תרס"ב (מאי-יוני 1902) פרסם הרב יעקב הלוי ליפשיץ מקובנה, בכתב-העת הפלס, מאמר על הצורך להקים חברות "מחזיקי הדת", שעיקר פעולתן מאבק נגד השפעות זרות החודרות לחיי היהודים. בתרס"ג (יוני 1903) הוציא לאור מחבר זה בפטרקוב חוברת בשם "ספר מחזיקי הדת", הכוללת גם תגובות של רבנים רבים לרעיונות שהובעו במאמרו. בחוברת זו כלל הרב יעקב ליפשיץ צילום של מכתב של הרב יצחק אלחנן ספקטור משנת תרמ"ט (1889), בו משבח הכותב את ליפשיץ ומעלה על נס את פעולתו למען הציבור.

פניות הרבי של חב"ד ורבנים אחרים ששללו את הציונות, היו בשלב הראשון הסיבות העיקריות להתנגדות להתנגדות לתנועה הציונית בקרב יהודי גרוזיה. אין תימה, אפוא, כי כאשר בא הנואם הציוני בן-ציון מוסינזון לקוטאייס ב־1902, סירב רב המקום להעמיד לרשותו את בית-הכנסת. לאסיפה הציונית שעלה בידי מוסינזון לכנס, באו רק כשלושים משתתפים, ואף אלה היו רובם יהודים אשכנזים.¹⁹

באותן שנים למד באאזוב בישיבות סלוצק, קובנה ווילנה.²⁰ לרב בן העשרים, שלמד בישיבות ליטא ודבקה בו יותר מזעיר מרוח המשכיליות, היה קשה להשתלב במסד הרבני המסורתי של חכמי גרוזיה. אך כיון שידע את הלשון הרוסית, הוא מונה לרב-מטעם בעיר אוני. ב־1903 נשא דוד באאזוב במינסק לאשה את רחל ראסקין מן העיירה הבילורוסית אוודה, ושם עמה לגרוזיה.²¹

18. קטעי יומן של רבי יוסף יצחק (אדמו"ר מוהרי"צ), ששימש כמזכירו של אביו רבי שלום דובער (אדמו"ר מוהרש"ב), א' גליצנשטיין, ספר התולדות; רבי יוסף יצחק שניאורסאהן מליובאוויטש, ניריורק תשל"ה, כרך ב', עמ' 160-161, 169-167, 189-196, 206-207. על הטענה, כי הציונות מעוותת את התורה ראה שם, עמ' 198-206.
19. ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ) A24/17, תעודות 1, 11, 40, 42, 49.
20. ראה: P. Goldshtein, Ravvin David Baazov i ego synov'ia, *Menora* (1975), No. 9, p. 64.
21. באאזובה, עמ' 19.

בחדשים הראשונים היה דוד באאזוב עסוק בהסתגלות לתפקידו החדש, אך המשיך לעקוב מרחוק אחרי הנעשה בתנועה הציונית.²² אלה היו ימי הוויכוחים הגדולים על תוכנית אוגנדה, ובאאזוב הביע את הזדהותו המלאה עם "ציוני ציון" וביקר בחריפות את עיתון *הזמן*, שבו שלטו אותה עת השקפות פרו-טריטוריאליסטיות (מכתב ב). אחד התפקידים המרכזיים שנטל על עצמו באאזוב כרב באוני היה חינוך הדור הצעיר מתוך פתיחות מסוימת לחיים המודרניים. פעילותו זכתה להיענות של בני הקהילה, ש"הקדישו חומה מפארה" (מכתב ג), משמע בית בשביל התלמוד-תורה, או מעין ישיבה, שהוא יסד באוני.

היוזמה של באאזוב, שהיה בה משום בקע בדרך החינוך המסורתית שהיתה נהוגה בקרב יהודי גרוזיה מדורי דורות,²³ עוררה מראשיתה התנגדות של החכמים, בעיקר בקוואסי. על מנת לחזק את מעמדו הוא החליט איפוא להביא מ"תחום המושב" אדם הבקיא בתורה, שישמש ראש התלמוד-תורה וגם רב דתי באוני, ובכך ביקש לסתור את טענותיהם של המקטרגים, כי התלמוד-תורה מחנך לאפיקורסות. אחר לידת בנו בכורו, שקרא לו הרצל על שם המנהיג שהלך לעולמו, יצא באאזוב לליטא והביא עמו מסלוצק ראש תלמוד-תורה ורב דתי, ובית-הספר נפתח באופן רשמי בספטמבר 1905. התלמוד-תורה לא נועד רק לקהילת אוני הקטנה אלא גם ליהודי הסביבה, ואכן גם "מהעירות מסביב מתעוררים לשלוח בניהם", כתב באאזוב לאוסישקין ב־1905 (מכתב ג).

לאחר שהתלמוד-תורה נכנס למסלול הרגיל, חידש דוד באאזוב את פעילותו הציונית. הוא דאג להפצת שקלים, ויסד בעירו אגודת "בני ציון", שבה היו בשנת 1905 כחמישים חברים. הוא לא הסתפק בהפצת הרעיון הציוני בקהילתו, אלא החל לפעול גם בקהילות הסמוכות (מכתב ד), והדבר הגביר את ההתנגדות למעשיו.

ב־1907 יצא הרב דוד באאזוב לקונגרס הציוני השמיני. נאמו בעברית מעל במת הקונגרס, בו קרא להפצת הרעיון הציוני בקרב יהודי הקווקז ובוכארה ולהעמקת החינוך של הדור הצעיר, זכה למחיאיות כפים רמות.²⁴ לפי עדותו של באאזוב כעבור שנים רבות, אמר לו אוסישקין לאחר הנאום: "כל עוד ישנם חברים כאלה לא אלמן ישראל!"²⁵ פגישתו עם מנהיגים ציונים מהעולם כולו

22. בפרסומים אחדים צוין כאילו דוד באאזוב השתתף בקונגרסים ציוניים עד מותו של הרצל, ובהם הכיר אישית את הרצל, אך לא מצאנו לכך הוכחות של ממש. ודומה כי יש להטיל ספק בדיוק של ידיעה זו, הנובעת, קרוב לוודאי בעיקר מזכרונות של הבת, שנולדה ב־1912.

23. על דרך ההוראה המסורתית עיין: ג' ציצואשווילי, "על החינוך היהודי בגרוזיה", *עדות ישראל פרקי ספרות, הווי והיסטוריה*, ב, ערך א' שטאל, תל-אביב תשל"ט, עמ' 25–28.

24. *Die Welt*, 18 August 1907, No. 3, s.1; Stenographisches Protokoll der Verhandlungen des VIII Zionisten-Kongress in Haag (Separat-Ausgabe 1907) 1907, s. 105.

25. בר־תקווה, עמ' 245.

והמחמאות שהשפיעו עליו הגבירו את נכונותו של הרב בן העשרים והארבע להתמסר ביתר שאת להפצת הרעיון ציוני. ואכן, הוא קיבל על עצמו שליחות לקהילות ישראל באיזור בוכארה.

ב־1908 עלה דוד באאזוב לרגל לארץ־ישראל, בה זכה לכיבודים לרוב והתרשם מהעשייה הציונית.²⁶ מלא חוויות מרטיטות שב דוד באאזוב לאוני, וכאן מצא מציאות עגומה. מתנגדיו, מאוני ומחוצה לה, ניצלו את היעדרו על מנת להרוס את התלמוד־תורה שהקים בעמל רב. הם איימו על ראש התלמוד־תורה, כי ילשינו עליו בפני הרשות, שהוא יושב בגרוזיה ללא רשות. ראש התלמוד־תורה חשש מפני העונש, ונמלט מן המקום, ובשובו לאוני מצא באאזוב כי "הנערים נפוצו בכל פינות הכפרים [...] ובית־הספר סגור ומסוגר על מסגרי" (מכתב ה). יתרה מזאת, אם עד אותו זמן זכה לתמיכת רוב בני קהילת אוני, הרי בהיעדרו עלה בידי מתנגדיו לעורר כנגדו גם את בני אוני, והם "הסירו את לבם" ממנו (מכתב ה). הרב באאזוב נאלץ איפוא להתחיל בשיקום התלמוד־תורה כמעט מן המסד. לאחר מאמצים רבים עלה בידי להשיג מראש פלך קוטאס רשיון למגוריו של ראש הישיבה, והמוסד החינוכי נפתח מחדש.

בנובמבר 1908 התכנסו חכמי העדה ממספר ערים, וביניהם הרב האשכנזי של העיר צחינוואלי, על מנת לטכס עצה נגד פעולתו של באאזוב. בהתייעצות הוחלט לפנות בעניין זה לחכם באשי בארץ־ישראל, וכן להבאיש את ריחה של הציונות בקרב האינטליגנציה הגרוזית. במכתבם לחכם באשי נתבע ממנו להטיל על דוד באאזוב חרם ולבטל את מכתבי ההמלצה שניתנו לו בעת עלייתו לרגל לארץ הקודש. הפונים איימו, כי אם לא ייענו דרישותיהם בחיוב, יפסיקו להעביר כסף לכולל הספרדים בירושלים. הרבנים לא נרתעו ופנו גם ל"ועד של הסוציאלי־דמוקרטים" בגרוזיה בתלונה, שדוד באאזוב "מטיל שנאה בין יהודים ובין גרוזנים" בהטיפו ל"לאומיות וציונות" (מכתב ה).

מסע ההתקפות נגד הציונות בכלל ונגד הרב דוד באאזוב בפרט גדל והלך ככל שהשלטונות הצרו את צעדיהם של היהודים הרוסיים. החוקים שהוצאו ב־1908 גרמו להקפדת יתר על חוקי "תחום המושב" ועל קצובת האחוזים בבתי־ספר תיכוניים וגבוהים. הביורוקרטיה הרוסית, שהבינה את משב הרוח האנטישמי של השלטון אחר דיכוי מהפכת 1905–1906, נקטה יד קשה כלפי היהודים הרוסיים שהתגוררו בקווקז, ולעתים הרחיבה הגבלות אלה גם כלפי יהודי גרוזיה. מצב זה עורר חרדה עמוקה בקרב חכמי עדת יהודי גרוזיה, והם ביקשו להיבדל מיהודי רוסיה. הם פנו, איפוא, בבקשות אל הנציב של הקווקז, בהן כתבו "שהם גרוזינים אמיתיים, שפתם גרוזינית, מולדתם גרוזיה, מנהגם, טבעם והלחך נפשם גרוזינית". בבקשות אלה הוטעם, כי ליהודי גרוזיה "אינן [...] שום

26. ש"ח שלמה שווילי, *הכבלת*, 8 ביוני 1908, עמ' שד. הכתב מצייין: "שם בלתי נודע לרבים לעת עתה, ועומד להיות מפורסם בעתיד הקרוב - [...] ושם היסטורי בעתיד הרחוק."

ייחוסים והתקשרות עם יהודי רוסיה", הם "שקטים וגם נאמנים ומסורים למלכות ולא כאנשי רוסיה" (מכתב יב), קרי, המשתתפים בתנועות מהפכניות ובלתי נאמנים לשלטון. עתה הוצגה איפוא הציונות, שהדגישה את אחדות עם ישראל ואת שיתוף הגורל של יהודי גרוזיה ויהודי רוסיה, כסכנה ממשית העלולה לפגוע ביהודי גרוזיה, שיוטלו עליהם ההגבלות הנהוגות כלפי יהודי רוסיה. אין תימה, איפוא, כי תעמולת החכמים נפלה על אוזניים כרויות ו"כולם נתעוררו" נגד הרב דוד באאזוב, מפיץ הרעיון הציוני. אף עשירי קוטאייס, שבשנים קודמות אהדו את באאזוב, הפסיקו את תמיכתם והצטרפו לרודפיו.

על אף המכשולים התבסס והלך מעמדו של התלמוד-תורה באוני, במידה רבה הודות ליחס החיובי שגילה כלפיו שר הפלך של קוטאייס, שאוני נמצאה בתחום סמכותו. ב-1911 נלמדו בתלמוד-תורה קרוב ל-130 תלמידים. היו מועסקים בו חמישה מורים ובראשם המנהל – יהודי מליטא. עד 1910 נלמדו בו רק לימודים יהודיים, כגון דקדוק וכתבי עברית, תנ"ך, תולדות עם ישראל וגם גמרא ופוסקים. למן שנה זו מימן השלטון את משכורתם של שני מורים שלימדו רוסית וגרוזית. עד שעה 12 נלמדו בעיקר שתי השפות הלא-יהודיות, ולאחר מכן לימודים יהודיים. החינוך בתלמוד-תורה היה "ברוח דתי ולאומי" (מכתב יב). אך מתנגדי התלמוד-תורה שללו את "הרוח הלאומי" וגם ה"דתי" בפירושו של באאזוב, וראו בהם אפיקורסות, המסוכנת יותר מחילוניות מוצהרת.

התלמוד-תורה התלבט בקשיים כלכליים חמורים ביותר. אף על פי כן השתדל הרב באאזוב "לקבל כל התלמידים הבאים אליו בסבר פנים יפות" ולהעניק "תמיכת הכלכלה לבתי עניים" (מכתב ט). מרבית התמיכה לבית-הספר נתקבלה מעשירים בקרב יהודי רוסיה בבאקו וברוסטוב שעל הדון. לשם גיוס כספים לתלמוד-תורה נהג דוד באאזוב לבקר בערים אלה, אך הסיוע שעלה בידי לגייס לא הספיק לצרכים הגדלים והולכים. בסוף 1913 יצא איפא באאזוב למסע של התרמות בקרב עשירים יהודים במוסקוה ופטרבורג. המסע, כנראה, לא הניב את הפירות המקוים ובית-הספר המשיך להתלבט בבעיות כספיות חמורות. עם פרוץ המלחמה והזדקקותם של המוני פליטים ומגורשים לעזרה מיידית, פסקה כמעט לחלוטין התמיכה בבית-הספר באוני.²⁷ בראשית 1916 עמד איפוא בית-

27. באוסף אוסישקין באצ"מ A24/125/21, שמור המכתב הבא ברוסית: "5 במאי 1915, מיכאיל מייסאיביץ' [אוישישקין] הנכבד ביותר! עזרתך הנדיבה בתרומה השנתית של אדון ניידיץ' לטובת בית הספר 'בית מנחם מנדל' קיבלנו. אנו מבקשים בהכנעה לקבל את תודתנו בעד העזרה בשעה קריטית זו. כן אנו מבקשים להעביר לאדון ניידיץ', כי בגלל היעדר כתובתו אין אנו יכולים לכתוב לו ולהביע את תודתנו. בהוקרה עמוקה, הנהלת ועד בית הספר: הרב ד' באאזוב,

[ארבעת החתימות האחרונות באותיות גרוזיות. התוספת בעברית היא בוז הלשון]: תודתנו להדרה"ג אין לשער, ונקווה שישפיע גם על הרב הרַאָסְטוּבִי מר גולדענבערג שיאסוף את נדבת הגבירים אשר נידבו בשנה העברה. הקשור באהבתו, דוד באאזוב, רב העדה."

הספר, על כ־160 תלמידיו וששת מוריו, על סף סגירה,²⁸ והוא המשיך להתקיים לפחות שנה נוספת הודות להתמדה הבלתי נלאית של הרב דוד באאזוב, אשר ראה בו מסד להעמקת התודעה הציונית בקרב עדתו.

במאי 1912 שהה בקוטאיש המסביר הציוני נתן ראזומובסקי והרב דוד באאזוב הצטרף אליו. השניים נפגשו עם עשירי קהילת היהודים הגרוזיים, ואלה הבטיחו לתרום לארץ־ישראל, וביקשו מבאאזוב לנאום בפני העם על מנת לקרבו לרעיון הציוני. ההיענות של עשירי הקהילה ונכונותו של הרב לאפשר לבאאזוב לשאת את דבריו בבית־הכנסת הפיחו בו תקווה, כי לרעיון הציוני נלכדה "המצודה היותר בצורה [...] בגרוזיה" (מכתב ח). מה גדולה היתה הפתעתם של ראזומובסקי ובאאזוב, כי בבואם לבית־הכנסת בשבת בבוקר (4 במאי 1912) הסתער עליהם הרב "ותיאר" אותם "בתור מיסיונרים, מנצרים לבית ישראל", ואת באאזוב כינה "שונא יהודי גרוזיה ומלשין עליהם, שהם גם כן כיהודי רוסיה – יהודים, ושכל זאת [בגלל זה] הנציב מעכב ליתן זכויות ליהודי גרוזיה" (מכתב ח). באאזוב השיב למתקיפיו בדברים קשים, ובבית־הכנסת פרצה מהומה רבתי. לצדם של ראזומובסקי ובאאזוב התייצבו אמידים קהילה, בעוד שרוב העם תמך ברב של קוטאיש. מהומה זו חזרה על עצמה בעת תפילת המנחה, והשניים נאלצו לוותר על כוונתם להביא את דבר הציונות בבית־הכנסת. הם הסתפקו איפוא באסיפה שזימנו ביום ראשון, ובה השתתפו בסך־הכל כ־25 איש – רובם, כנראה, מבין אמידים קהילה וצעיריה. בזימון האסיפה היה סיכון בלתי מבוטל, כיון שהציונות היתה בלתי לגלית, והרב איים על ראזומובסקי ובאאזוב כי ימסור על פעולתם לשלטונות. נוכח מצב זה נאלצו השניים להסתלק במהירות מן העיר, מבלי שעלה בידיהם להניח תשתית של ממש לאגודה ציונית.

נוכח ההתנגשות הפומבית של הרב של קוטאיש, החליט באאזוב להוציא את הוויכוח מהתחום היהודי הפנימי, ופרסם בעיתון גרוזי מאמר בשם "תועבה מצד הרב של קוטאיש" (מכתב ח). יש מקום להניח, כי צעד זה של באאזוב רק חתריף את המחלוקת בקרב העדה. הרב של קוטאיש פנה לשלטון ומסר, כי הרב דוד באאזוב עוסק בפעילות ציונית בלתי לגלית, ובביתו של האחרון נערך חיפוש מדוקדק, שעלול היה להביאו למאסר, אלמלא הידיעה המוקדמת שנמסרה לו על החיפוש העתיד להיערך. באאזוב סילק מביתו כל חומר שקשר אותו ישירות עם הציונות, ולא נמצאו הוכחות מספיקות להאשמות נגדו (מכתב ט).

נוכח הכשלונות שנחל באאזוב בקוטאיש, אם גם נמצאו בה מספר צעירים שנטו לרעיון הציוני, הוא השתדל להרחיב את פעולתו מעבר לאותו פלך. בראשית יוני 1912 ביקר באאזוב בעיר הולדתו צחינוואלי שבפלך טיפליס, וניצל את היעדרו של רב המקום על מנת לנאום מספר פעמים בבית־הכנסת. עלה בידי גם לכנס קבוצת צעירים אשר הבטיחו לפעול למען הציונות. אולם

בהייוודע הדבר לרב המקום, הוא החל בתעמולה נמרצת נגד אותם צעירים, ואלה נאלצו להתכחש להבטחותיהם.

למרות הכשלונות הרבים שהיו מנת חלקן של הרב דוד באאזוב בהחדרת הרעיון הציוני לבני עדתו, הוא קיווה, כי בשכנוע מתאים ניתן להפוך את לבם של רוב יהודי גרוזיה, או לפחות חלק משמעותי מהם, לציונות. הוא ביקש איפוא ממנחם אוסישקין, כי ישלח לגרוזיה תעמלן ציוני מסוגם של "נוסבאום או אברהם יעקב העברי, ש"כולים לסתור טענת החכמים הבערים וליקח את לב העם" (מכתב ט). בקשותיו של באאזוב לא נתמלאו, ככל הנראה, והוא עמד כעשר שנים כמעט לבדו במערכה להפצת הרעיון הציוני בקרב יהודי גרוזיה, כאשר לצדו רק קומץ זעיר של צעירים, שבחלקם זכו ללמוד בתלמוד-תורה באוני. התלמוד-תורה באוני היה למעשה בית-הספר העברי הראשון בקרב יהודי גרוזיה, ולכן שמר עליו באאזוב כעל בבת-עינו.

ט"ז המכתבים של הרב דוד באאזוב למנחם אוסישקין, שמרביתם (מלבד מכתב א) מתפרסמים כאן לראשונה, זורעים אור על המאבק החריף שהתנהל בקרב עדת יהודי גרוזיה בין הציונים ומתנגדי הציונות מן המחנה האורתודוקסי. הציונים היו בודדים, ולא תמיד זכו לתמיכה מספקת מצד אחיהם האשכנזים. רוב העדה תמכו במנהיגות המסורתית, שבהשפעת הרעיונות של בני רוסיה, ובייחוד בהשפעת חסידי חב"ד, הפכה לוחמת פעילה במאבקה נגד הציונות. על רקע זה בולטת ביתר שאת אישיותו של הרב דוד באאזוב, אשר למרות הבדידות, הכשלונות והאכזבות, התמיד בהפצת הרעיון הציוני ובהנחת היסודות לחינוך העברי המודרני בקרב יהודי גרוזיה.

המכתבים²⁹

(א)³⁰

[8 בנובמבר 1901]

לכבוד הרבני המופלג, איש יקר הערך, גדול העצה ורב תושיה, חכם ונבון, משכיל על דבר אמת, גיבור לאחיו ודורש טוב לעמו, כבוד שם תפארתו ר'

29. המכתבים שמורים באצ"מ A24/125/21. המכתב הראשון פורסם אצל קלויזנר, עמ' 96. המכתבים מובאים כלשונם ככתבתם, ורק באי-אלה מקומות הוספנו כתיב מלא וכן פיסוק.

30. מכתב זה נכתב בסלוצק והועתק בידי בחור ישיבה שלמד ביחד עם דוד באאזוב. שאר המכתבים כתובים בכתב ידו של באאזוב.

אברהם מענדיל אוסישקין!

אחר דרישת השלום באהבה הנני להודיע לכבודו, כי מיום הפרדתי [היפרדי] מכבודו בטיפלים, וברוחו הנדיבה בעד טובת עמנו ביקש ממני להשתדל ולהיות מן המעשים גם אני, ולהשריש הרעיון הציוני אשר מפז נבחר הוא לזרוע זרע אמת גם על צחיח סלע קווקז. הנני להודיעו, כי נפתולי אלוה נפתלתי שמה גם יכולתי! ולא נפל מדברי כבודו גם צרור ארצה, כי תומ"י [תוך משך ימים] אחרי הפרדתי מכבודו באתי בקוטאים והארתי למוסר אזניהם כיד ה' הטובה עלי, וכולם פה אחד ענו ואמרו כן דוד דובר, נתון ניתן גם אנחנו יד וחלק לעזור לעמנו הנידח, כי מדוע ייגרע חלקנו מתוכם. ועשו שמה אגודת ציונים. גם הרכיבו איש לראשם להיות פריסעדאטיל [יושב ראש]. גם אקווה לאל כי מקוטאים יראו וכן יעשו גם כל ערי קווקז, גם הם יקיצו ויתעוררו מתנומתם העזה אשר נמו זה כמה מאות שנים. ויקיים בהם מקרא שכתוב וילמדו תועים בינה!

אחרי כן נסעתי סלוצקה ות"ל [תודה לאל] באתי בשלום, והשגתי פה מכתב מקוטאים שלמ"ה [שלמען השם] אחיש להודיעם מתי יהיה הקאנגרעס הגדול בלונדון?³¹ וקאנגרעס השני ביעקאטערינאסלאוו [יקאטרינוסלאב],³² וגם שואלים ממני אם יכולים לקבל מהם מכסת כסף השקלים יותר מארבעים קא"פ [קופיקות]?³³ על כן אבקש מכבודו הרמה להודיע לי מכל אלה, כי עלי להשיב דבר לשואלי מהרה.

גם זאת אודיע לכבודו, אם יהיה הכרח שאבוא אנוכי לעיר יעקאטערינא-סלאוו, יכול כבודו לכתוב לי בסלוצק ואבוא בטח.

ממני ידידו ומכירו החדש, דורש שלומו ומבקש הצלחתו

דוד בהרב מנחם באאזאוו

(ב)

בע"ה

21 באוגוסט [1904], כתיבה וחתומה טובה

שלום רב לגבור ישראל!

ידידי וידיד כל עם ישראל, זה זמן רב אשר לא זכיתי למכתבך היקר. ואני אומנם חשבתני שכבוד מעלתך יושב מחוץ לגבול, וכן גם אנכי חדלתי מבוא עם

31. מדובר כאן בקונגרס הציוני החמישי, שהתכנס בבאזל ב'26-30 בדצמבר 1901.

32. אוסישקין, כנראה, תכנן זימון של התייעצות עסקנים ציונים של האיזור שהוא היה המורשה בהם, אך היבר לא התממש.

33. המחיר הנקוב של השקל היה 40 קופיקות, אך נמצאו שוקלים לא מעטים אשר ביקשו לתרום סכום גדול יותר, ולכך מתייחסת שאלתו של באאזוב.

כ[בודן] מענה במכתבים. וזה כשנה שאנכי מתגעגע מאוד לדעת מכל הנעשה במחנה הציונים. כבר קצרה נפשי מאוד בהיותי רחוק ממושב הנדיבים, ולא אדע מהומה [מאומה] מכל הנעשה וגם מאדון צ'לנוב לא קבלתי שום מכתב מאחר הפסת, וגם אז דווקא בהיותי בליטא בפסח העבר. אז פניתי אליו מסלוצק במכתב בשאלות. הוא ענה לי אך בקצרה מאוד. וגם העיתונים אין לנו, אף שיש עיתון "הזמן", אבל נחשב כאילו אינו, כי כזר יחשב לעמנו.³⁴

לשמחתי הייתי יושב כנעצב בשבוע העבר בגן ביתי והייתי קורא בעיתון הנ"ל, כאשר הופיע לנגד עיני שמך היקר. [שלוש מלים בלתי קריאות] ומחל לי כ"מ [כבוד מעלתו] שאנכי מוכרח לשים קץ למכתבי זה, שבוה הרגע הביאו לי טעלעגראמא משר הפלך של קוטאסי [ה]מצוה עלי לבוא אליו בעוד היום קוטאסיא ואני נבהל ונשמח, כי לא אדע פשר דבר ומוכרח לשים פעמי בעוד חצי שעה לדרך מפה – זה אחצ"ר [אחר הצהרים]. ואך אבקש מכתב מכ"מ [מכבוד מעלתו] מהרה.

אני מברכו בברכת שנה מוצלחת
דוד באאזאוו
רב העדה, דפה אוני, פלך קוטאסי

(ג)

[13 בספטמבר 1905, חותמת הדואר על הגלויה]

כ[בוד] ראש הציונים והקברניט הגדול של הספינה העברית, המורם מעם מ"מ אוסישקין לכה"ר [לכבודו הרם] בקרב כלל ישראל!
אתכבד לקחת חלק ולהשתתף בקהל המברכים אותו במז"ט [במזל טוב] ועתידות בהירות על הנצחון הנשגב שניצח כ[בודן] הרם בקונגרס הלזה.³⁵ צר לי מאוד שלא יכולתי להשתתף ג"א [גם אני] בו, אבל הענין שאני עוסק בו זה זמן הרבה – ליסד ישיבה בעד נערי קווקז פה הטרידני מאוד, ולא יכולתי אף להביא ברכתי לכה"ר [לכבודו הרם] במועד. כחובב עמו ותורתו בכל לבו, אחשוב כי לא יכבד עליו לשמוע מעט מהמוסד שזכינו לראותו בשביל הענין הלזה. אנשי עירי הקדישו חומה מפוארה וישכללוה כהגון בשביל ישיבה,³⁶

34. באותו זמן נקט עיתון הזמן עמדה של תמיכה בתוכנית אוגנדה, בעוד שבאאזוב היה מן התומכים ב"ציוני ציון".

35. מדובר בקונגרס הציוני השביעי שהתקיים בבאול ב־27 ביוני–2 באוגוסט 1905, ובו נדחתה סופית תוכנית אוגנדה, והטריטוריאליסטים עזבו את ההסתדרות הציונית. זה היה נצחון בולט של אוסישקין, אשר בקונגרס השישי (23–28 באוגוסט 1903) עמד בראש "ציוני ציון".

36. ב־1915 שכן המוסד בבית דר'קומתי, כנראה תרומה של יהודי העיר אוני, שאותה מזכיר באאזוב במקום זה (ראה: אוני).

וכבר זכינו להעמיד מהת"ת [תלמוד-תורה] שיעדנו כל נערים שראויים לזה,³⁷ ובשבוע העבר בכוא הנה הנבחר לר"מ [ריש מתיבתא] מטעם הגאון דסלוצק נ"י [נרו יאר], חגגו פתיחת הישיבה ותהי המחזה נאדר בקודש עד בלתי אפשר לתאר. גם מהעיירות מסביב מתעוררים לשלוח בניהם ומחבבים מאוד המוסד הזה. והלואי שיהא לנס לכל לעשות כמונו ויצליח בידינו לחנך אנשים מלאים תורה ודעת וברוחם הרב כי יפדו את החבל הזה מהשפלות הרוחנית. כמוכן כדי להגיע לזה צריכה עבודה מתמדת ורבה. ואך נקווה כי אחב"י [אחינו בני ישראל] יעזרונו בזה, ביחוד אותם המסורים לעמם בכל נפשם ככה"ר.

איש צבא אחד מכאן, שמו פנחס בן ישראל צאצאשווילי, עובד בערי קטר [מסיק בקטר]. זמן עבודתו [הצבאית] כבר כלתה, אלא שמעכבים אותו עד איזה משך חופשה שניתן לו במחלתו, והוא משתדל שיוציאוהו לחופשי. לא ישא כה"ר עלי עוון, אם נבקשו להדריכו בעצתו ולסייעהו במאי דאפשר. כחובב עמו היותר גדול האוהב כלל עמו ופרטיו ביחוד [לא קריא] העוזרים על ידינו במפעל הקדוש.

ברג"כ [ברגשי כבוד]

דוד באאזאוב

רב העדה דפה, אוני

(ד)

5 באוקטובר [1905]³⁸

לאדון נכבד ורום המעלה!

פליאתי נשגבה מאוד על כ[בודן] הרמה כי לא ענה אותי על המכתב הראשון, אף כי אדע אשר טרדתו גדולה. אך כל זאת הלא גם אני פניתי על ענין הכלל. אבל מה שעבר אין כלום. אך עתה בקשתי כפולה אל הדרת כ"ה שתכף בקבלו את המכתב לענות לי כל כלל ופרט. ראשית דבר הנני להודיע לכן[בודן], כאשר עד כה הנני טרוד בתקנות העיר לא שמת לי לב לרעיון הציונות. אבל עתה [לאחר] שנחת מעט החילותי לעבוד עבודת הקודש הציונית בדרשות אשר דרשתי. עשיתי רושם עז על אנשי עדתי והרבה גבירי [עשירי] עדתנו עזבו את העיר ונסעו לא"י. ועוד רבים החפצים ליסע וביניהם יש גבירים וגם צעירים, אשר

37. באאזוב איננו עקיב בכינויו של המוסד החינוכי שלו, והוא פעם מכנהו ת"ת ופעם ישיבה. אך דומה כי מדובר באותו מוסד ולא בשני מוסדות חינוך.

38. המכתב כתוב על טופס שבראשו הכתובת הבאה ברוסית: Kazennyi Ravvin, David Baazov, M. Oni, Kutaiskoi gubernii, ללא השנה, כתוב ברוסית.

אפשר לקוות מהם הרבה בעד טובת הישוב, שהדר"כ [שהדרת כבודו] ישים לב לזה. והכן גם יסדתי פה אגודת "בני ציון", ובאגודה משתתפים נכבדי עדתי בערך חמישים אנשים. האנשים בחרו להם ועד והם מנהלים את האגודה אך בלתי טעם וריח, כי כל סדר לא ידועים. מה עלינו לעשות? עד כה [סבלנו] מחסרון עיתון עברי ולאומי, ואף שעתה יש עיתון לאומי היום, אבל גם בו לא נמצא די! ומחברת השקלים, כתבתי לאדון מורשה הקווקז צ'לנוב³⁹ [מלה לא קריאה] וביקשתי גם צירקוליארים [חוזרים] חדשים וידיעות חדשות, וגם סדר מסודר איך לסדר את האגודה. אך, לדאבוני, לא קיבלתי כל ידיעה. או נסעתי בטיפלים אל ראש הוועד של טיפלים שטרייכר,⁴⁰ וראיתי שגם הוא כגוסס מנהל לאגודתו. אף שזירזתי אותו, אך לשוא. פניתי אל ראש הוועד בשם אדון מקל,⁴¹ והוא גילה לי את סודו כי ציוני ארצי [הוא],⁴² ולא ציוני ציון. ביקש להשתתף עמו באגודה יחד, אך מיהרתי לצאת ממנו לבלתי לסבול ממנו את בקורו [בקורתו] הקשה על ציוני ציון. ואז חזרתי אל שטרייכר ואמרתי, הלא אין אתה פועל מהומה [מאומה], ואולי נמצא שקלים למכור אצלך, תנה אותם על ידי ואנכי אולי אמכור בעירי, והוא נאות לזה וקיבלתי ממנו 49 שקלים, ובאתי ומסרתי ביד ראש הוועד, והוא כבר מכר אותם. ועתה לא אדע איה לשלוח את כסף השקלים, אם במרכז הכללי או אל צ'לנוב. ואם הייתי משיג עוד חמישים אפשר למכור אחר חודש יאנואר מחדש, כי אלו אשר [נמכרו] היו של שנת תרס"ו, ועתה נחוץ של שנת תרס"ז. בעיר לצ'חום,⁴³ הסמוכה לעירי גם שם החלה התנועה להתפשט, ואתי התקווה שבקרוב גם שם תיווסד אגודה. אך העיקר נחוץ לדעתי איך לנהל את האגודה ומה הוא יותר עיקרי בזמן הזה, ועתה יראה הדר"כ [הדרת כבודו] עד כמה נחוץ עצתו בזה, אף שלפי החוק החדש לא שייך לכבודו כי אם לצ'לנוב.⁴⁴ אך מה לעשות, כי הוא אינו עונה. ואם גם [כבודו] לא יענה הכל כראוי אז אנכי נקי מאשמת ליציון, אם יעבור עת רצון ומוכשר לזה בקווקז.

39. זמן מסוים כיהן יחיאל צ'לנוב כמורשה הציוני לקווקז.
40. הד"ר מיכאל שטרייכר, רופא שיניים בטיפלים. הצטרף לתנועה הציונית אחר הקונגרס הראשון. היה תת-מורשה לקווקז. השתתף בוועידה החמישית של ציוני רוסיה (האמבורג, 1909), ועמד בראש התנועה הציונית בגרוזיה עד מותו ב-1922.
41. מקל עמד בראש אחת האגודות הציוניות בטיפלים. היחסים בינו לבין ד"ר שטרייכר, התת-מורשה לקווקז, היו מעורערים מאוד, והוא השתדל לעמוד בקשר ישיר עם המורשה מ' אוסישקין. עם פרישת הטריטוריאליסטים מהסתדרות הציונית אחרי הקונגרס השביעי, הצטרף מקל לתנועה הטריטוריאליסטית.
42. "ציוני ארצי", משמע טריטוריאליסט.
43. לצ'חום, עיירה ראשית בנפה שנשאה את שמה בפלך קוטאיים (ראה גם הערות 3, 5 לעיל).
44. ראה הערה 39 לעיל.

ומה טוב יהיה אם כ[בודן] יודיעני בקצרה מהחלטות החדשות של האסיפה הכללית בפּינלאנד...⁴⁵

יותר אין כל חדש כ"א [כלל אחד] עבודה וציון.

ידידו ומוקירו כערכו הרמה דוד באאזוב

רב העדה

מכתב שלחתי גם לראבינאוויץ ברוסטוב,⁴⁶ אך מענה לא קיבלתי,

ממני הנ"ל.

(ה)⁴⁷

24 בדצמבר 1908

לאדון רם המעלה מאוד מאוד.

בטח הדר"ג [הדרת גאונן] יתפלא על אשר לא כתבתי לו עד היום מהומה [מאומה] של בוכאריא כשדברנו יחד.⁴⁸ אך ידע הדר"ג שמים שבאתי מא"י לא היה לי מנוחה אף רגע. באו צרות ותלאות נוראות אשר בהזכירם יסמר שער ראשי. ביחוד הירבה לי צער הענין של בית-הספר, אשר בהיותי בא"י הכריחו את הרב המושה [?] במכתבי סתר, בלי חתימתי שם, שאם לא יסע ימסרו אותו למלכות, באשר אין לו זכות הישיבה בקווקו. ובשביל זה הוכרח לברוח ולסגור את בית-הספר. ובבואי הנה מצאתי הכל חרב ושומם. הנערים נפוצו בכל פינות הכפרים כדרכם ובית-הספר סגור ומסוגר על מסגר. גם לב הקהילה לא מצאתי נכון, כי מרוב הדיבות אשר הוציאו עלי, כי הנני מסית ומדיח אותם ואת בניהם, הסירו את לבם מעלי. כמובן מאותו הרגע החילותי להשתדל, ועד היום הייתי במלחמה קשה עם מתנגדי מבית, עד כי בסוף החזרתי את המורה על מקומו וגם השגתי לו רשיון משר המחוז לישב במנוחה. אבל גם מזה לא באתי אל המנוחה. בחודש העבר עשו אספה חשאית חכמי גרוזיא, שהשתתף [בה] גם הרב של צחינוואלי, שהוא איש ליטא, ובאספה ערכו מכתב אל חכם באשי בירושלים בשם כל חכמי גרוזיא, וביקשו ממנו שני דברים: א' לגזור עלי חרם ולהדפני ממשרת. וב' לבטל את המכתבים שהשגתי משם מירושלים מרבני אשכנז וספרד... ומאיימים שאם לא יעשה כן אז לא ישלחו אף פרוטה א' [אחת] לטובת

45. הכותב מתכוון לוועידה השלישית של ציוני רוסיה, שנפתחה בהלסינקי ב-4 בדצמבר 1906. ההכנות והדיונים לקראת הוועידה, שבה נתקבלה תוכנית "עבודת ההווה", התקיימו חודשים רבים לפני פתיחתה.

46. מיכאל רבינוביץ' היה מן הפעילים הציונים הבולטים ברוסטוב שעל הנהר דון. הוא היה חבר הוועד הפועל הציוני והשתתף בוועידה השלישית של ציוני רוסיה בהלסינגפורס (1906), שם הרצה על נושא הארגון.

47. המכתב כתוב על טופס עם כותרת רוסית וזה למכתב הקודם, התאריך כתוב ברוסית.

48. אוסישקין, כנראה, ביקש את באאזוב לנסוע לאיזור בוכארה ולנהל שם תעמולה ציונית.

הכולל של הספרדים, ובאשר ממשלתם גדולה על יהודי גרוזיא מקווים כ"א [כל אחד] אך הוא יכתוב עלי איסור בטוח. אנשי עדתי יהדפוני ממשרתי. והאמת אגיד להדר"ג, שהנני נמצא עתה במצב נורא, כי הקנאים הפראים האלו משתמשים בכל דבר כנגדי. זה לא כבר שהגישו טענה עלי לפני הוועד של הסוציאלי-דמוקרטים של כאן, שאני הנני מטיל שנאה בין יהודים ובין גרוזינים בהטיפי להם לאומיות וציוניות. וזה גרם לי הרבה צרות ואיבוד ממון. ועוד כהנה... ואם הייתי מוצא איזה משרה בא"י, אף במועט, נכון הייתי לברוח מארץ גרוזיא המלאה בערות, פראות ואכזריות. והדר"ג בטח לא יאשים אותי כי לא מילאתי את דברי אודות בוכאריא...

אבקש להודיעני מה חושב הדר"ג עוד אודות בוכאריא, וגם אולי יכתוב לי הדר"ג איזה עצה אודותיהם...

בטח אם היה המעשה הזה ברוסיא היו מרעישים עולם בעיתונים, אבל בכאן הכל אפשר, הצדיק נאבד ואין איש שם על לבו...

היום שלחתי מעט כסף, סך חמשה רוב שהיה ת"י [תחת ידי] עד מעי"ה [מעבר יום הכיפורים], ולרגל צרותי המרובים לא יכולתי לשלחם עד היום. הנני מבקש מכת"ר [מכבוד תורתן] תשובה על מכתבי.

אולי בתקוה

ממני דוד באאזאוו

(1) 49

23 בינואר 1910

שלום להדר"כ [להדרת כבודו] הנכבד!

אומנם יש לי לכתוב הרבה אל הדר"כ על עניינים שונים, וביחוד אודות הצעת הדר"כ בשנה שעברה להיספח בתור מטיף מהוועד⁵⁰ בערי בוכאריא ובאשר המקומות. אלא שעתה עוד נבוך אנכי מהמקרה הנורא שקרה אתמול בלילה לעדתי. אפיצר [קצין] שיכור ששפך דם עמנו בוארשה בעת המלחמה, כפי דבריו, בא במשרת מפקד הנוטרים הנה זה שבוע ימים. ואף שפגשתי אותו בקלוב של העיר, הכרתי כי רצח מרחף על פניו. ואמש בא לבית-הכנסת בלווית שוטרים, סגר כל רחוב היהודים ולא נתן לצאת ולבוא לשום איש; היכה מכת

49. המכתב כתוב על טופס בעל כותרת רוסיית זהה למכתב ד. התאריך כתוב ברוסית.

50. מדובר כאן, כנראה, כ"חברה לסיוע לחקלאים ולבעלי-המלאכה היהודים בארץ-ישראל ובסוריה, המכונה לרוב "הוועד האודסאי". הוועד נוסד ב-1884 וזכה לגאליוציה ב-1890. הוועד עסק בתמיכה להתיישבות בארץ-ישראל ובסיוע לפיתוח התרבות העברית. באמצעות הוועד ניתן היה לאסוף ברוסיה תמיכה לארץ-ישראל בזמן שהתנועה הציונית הייתה בלתי לגלית. הוא חדל להתקיים, כנראה, ב-1919.

רצח לזקנים ולילדים, וביזה הרבה נשים ואחרי כן אסר חמשה-עשר אנשים, וכל הלילה עשה מחזה תענוג לנפשו בענותו את האסירים. ליל ש"ק [שבת קודש] היתה לחרדת אלוקים. כל ההשתדלות מצדי עלתה תהו מצד שר המחוז דפה. ומחר אני הנני בלוויית עוד ארבעה אנשים אצא לטיפלים לפנות לנציב הקווקו. אמנם קיבלתי מכתב מלא חרטה ממנו ותשובה לימים הבאים. אך מי זה יערוב בעדו... בין המוכים יש גם פצועים קשים, ואחדים גם מסוכנים. אכ"ז [אחר כל זאת] הדר"כ יבין כי קשה לי לכתוב על עניינים שונים. אך זאת אבקש כי הדר"כ יודיעני מה היה סיבת שתיקתו על הקונגרס בעת שניצחו שאיפתו את המתנגדים.⁵¹ ומה דעתו על דברי ניזים ביי מנהיג הטורקים הצעירים אשר נתפשטה בעיתונים. דבריו הפילו את רוחי עד מאוד, ומבקש מהדר"כ לענות לי על זה דעתו.

הנני שולח ע"י המוכ"ז ב' רו"כ [רובלים] כ"ה קופ. א[חד] רו"כ וכ"ה קו"פ עבור עיתון "המבשר" היוצא לאור בקושטא מחדש.⁵² כי כן היה כתוב בהודעה, שאפשר לחתום עליו גם אצל הסוכן הראשי, האדמיניסטרציה של "השלח". והלא הדר"כ עומד בראש "השלח" ומקוה שהדר"כ ימלא בקשתי וישלח לי את העיתון על שמי. וכן א[חד] רובל] הכנסת קערת יום הכיפורים.⁵³ יותר מזה לא נאסף מפני שלא הייתי אז בבית, אך אקוה שעוד אשלח.

ועתה הנני אבואה לבקש מהדר"כ בקשה עצומה בעד טובת הכלל. הנה ידוע להדר"כ כי בכל שנה קיבלנו מצות מאודסה, והרבה סבלתי אז מזה. ועתה שלחתי שני אנשים לקנות מכונת מצה ולהביא הנה כדי לאפות דכאן. ובאשר הם אנשים אינם מנוסים, לכן אבקש מהדר"כ לצוות לא[חד] מעושי רצונו ללמד להם את הדרך אשר ילכו בה כדי שלא ירמו אותם, דהיינו לתת להם ישנה תחת חדשה או מכונה שאיננה ראויה למלאכה וכו', ובכאן אין אומנים לתקנה. ובחינם תהיה כל טרחתם וגם הכל ילך לאיבוד. והלא לא בכל שנה יכולים להביא, כי אנשים עניים דכאן עד מאוד. לכן אבקש בהכנעה רבה מהדר"כ להשגיח עליהם ג"כ [גם כן] שלא ירמו אותם גם במחיר. אקוה שהדר"כ ישלח לי על ידם מכתב וישיב לי על שאלותי. ובתקוה כי הדר"כ ישים לב לדבריו. המבקש בהכנעה טובה בעד עמו אגמור מכתבי בזה. ידידו מכבדו ומעריצו.

בברכת ציון

בברכת ציון

דוד באאזוב

רב העדה

51. הכותב מתכוון, קרוב לוודאי, לקונגרס הציוני התשיעי (26-30 בדצמבר 1909), שבו הוחלט על הרחבת הפעילות ההתיישבותית בארץ-ישראל.

52. השבועון המבשר, בעריכת חרמוני והוכברג, יצא בשנים 1910-1911.

53. ביוזמת "הוועד האודסאי" הונהג מראשית המאה העשרים נוהג של העמדת קערות בבתי-כנסת ערב יום הכיפורים, לשם איסוף תרומות שנועדו לסייע לפועלים היהודים בארץ-ישראל.

(ז)

[אוקטובר 1911]

שלום להדרת כבוד מר' אוסישקין
 בטוח אני כי כבודו ישים לב לבקשתי, שבה כלולה גם בקשת כל בני עדתי, ובמילוי הבקשה מצד כבודו תלוי גורל של מאה ושלושים ילדים ונערים. זה כשבע שנים שיסדנו ת"ת מסודרה, שבה למדו עד שנת 1910 תנ"ך, דקדוק, כתיבה והיסטוריא עברית, וגם גפ"ת [גמרא, פוסקים, תנ"ך]. בתור מנהל ומורה הבאנו מליטא מורה מלומד ומנוסה, ויחד עם ארבעה מורים הנשארים השתדלנו לשכללו ולהרחיבו. אומנם באמצע הזמן הרבה פעמים הגיעה הת"ת עד משבר בגלל חסרון בתמיכה. מצד א[חד], ומצד ב' מחמת התנגדות החכמים והרבנים המקומיים והבלתי מקומיים [מלים בלתי קריאות] הצלנו אותו מכליון ומשנת 1910 נתנה לנו הממשלה שני מורים ללמד רוסית וגרוזינית על חשבונה, לכה מן הוצאה ביתית אשר אותה הוטל עלינו. אף כי עמל רב נצרך לי בדבר הזה, אבל בעזרת הפקידים בהנהגה הפלכית, ובעזרת שר המחוז המתיחס אל היהודים באהבה עזה, עלתה בידי לעשות פרי היקר הזה בעבודתי. וכן לומדים בת"ת עברית, רוסית וגרוזינית. שני מורים רוסים וחמישה עברים. והכנסה והוצאה של המפעל והמוסד הגדול הזה מוטל על עיר קטנה כזו. הרבה פעמים באו לעזרתי עסקננו מווארשא ה"כ [הוד כבודו] ד"ר פוזנסקי,⁵⁴ וה' לייבוש דאויזאן⁵⁵, וגם מאת הרב הפטרבורגי איזענשטדט,⁵⁶ ועוד... ולכבודו לא פניתי לעזרה, יען ידעתי טרדתו ועבודתו המרובה גם בלעדי אָני [אוני]. אבל עתה לצערי לא נשאר לי תקוה אחרת כי אם לפנות לעזרה אל הדר"כ, אף כי זה למרות תפצי. אבל ההכרח הנורא מכריחני לזה. מצד א[חד] ריבוי ההוצאות, ומצד ב' התגברות המלחמה מצד המתנגדים לת"ת כזה. אומנם התמיכה שנצרך לת"ת היא מזערה מאוד מאוד, אבל בה תלוי קיומה. בזה הנני מציג לפני הדר"כ

54. מדובר בד"ר שמואל פוזנסקי, שהשתתף בקונגרס הציוני השני (1898).

55. לייבוש דוידסון היה סוחר אמיד בווארשה. אחד הפעילים הראשונים ב"חיבת ציון", שהשתתף בוועידת קאטוביץ של תנועה זו.

56. ד"ר משה אליעזר בן הרש איזנשטאדט נולד ב-1870 בנסביז'. קיבל חינוך ב"חדר" ולאחר מכן בישיבת וולוז'ין. יצא לגרמניה ולמד באוניברסיטת ברלין, בה זכה לתואר דוקטור על עבודת המחקר: "בקורת המקרא בתלמוד", שחלק ממנה ראה אור בדפוס. איזנשטאדט פרסם מאמרים וסיפורים בעיתונות היהודית ברוסיה ובגרמניה. היה נואם מצוין בעברית, אידיש, גרמנית ורוסית. ב-1899 נבחר לרב מטעם ברוסטוב שעל הנהר דון, וב-1905 לרב מטעם בפטרבורג. תמך בציונות ובמוקד התעניינותו עמד החינוך העברי והפצת הלימוד של לשון זו. ב-1911 קיבל רשיון מיוחד להוראת הלשון העברית, תנ"ך ותולדות עם ישראל לסטודנטים ולתלמידים היהודים בפטרבורג, בתור חבר הוועד של אגודת "חובבי שפת עבר". בראשית שנות העשרים היגר מרוסיה, ונפטר בפאריז.

הגרעון של הת"ת. שכר המורים מפה כ"א 20 ר"כ [רובל], ס"ה 80 ר"כ. שכר המנהל 90 ר"כ. הוצאה ביתית למורי רוסית 15 ר"כ, 5 ר"כ לשמש. סך-הכל 140 ר"כ. הכנסה מן התלמידים אין מאה קופיקות, ומן רווח המצות ומן נדבות פרטיות עולה לנו בכל חודש 115 ר"כ. חסרים לנו פעם 25 ר"כ, פעם 30 ר"כ.⁵⁷ וזה הגרעון הוא המחריב את כל תקוותינו. וכל עבודתי בחרוף נפש הביא אותי לידי הצלחה כזה, שיש לת"ת הכנסה קבועה כזאת. אבל יותר מזה לא עלתה וגם אין כל תקוה שיעלה בידינו לעשות. וביחוד שהת"ת צריכה בדק בית, שיצטרך להוציא יותר משלוש מאות רובלים, ומוצא לכסף אין. ועתה יראה נא לי דעתו אם בעד דבר מצער כזה יסגר הת"ת, אשר יחיד הוא בכל ערי גרוזיא,⁵⁸ שמגרשת את הבערות ומגולל את החושך והאפלה מתוך אחינו הגרוזינים. הלא ישבר הלב לרסיסים באבוד כל עמל שבע שנים לריק, ובשביל זה החלטתי גם עם העוזרים על ידי לפנות בבקשה שטוחה לפני הדר"כ להמציא לנו עזרה, אם אפשר יהיה תמידי, שנתי, אם לא אפשר, יהיה זמני. אף כי נדע טרדתו כי רבה היא. אבל דבר קטן כזה יכול הדר"כ לעשות כלאחר יד, איש כמו דר"כ המזין והמכלכל בתבונתו ובחריצותו מוסדות לעשרות, שהוצאותיהם עולות לאלפים ורבבות, לא יקשה גם להשפיע מטובו ומחסדו לאחיו האומללים בדעת והשרויים בבערות, להוציאם לאור. אם זוכר הדר"כ בהיותי באודסה בשובי מא", גם אז דיברתי אודות זה, וכבודו אמר לי: שאבוא בימות החורף באודסה ואז ישתדל אצל יחידים שיתמכו בידי, אבל עד היום עבדתי בחרוף נפש ממש למען לא נצטרך לפנות לעזרה. אבל עתה שכשלנו תחת משאנו, הוצרכתי הפעם לבקש מהדר"כ שיתמכנו. ואם צריך ביאתי באודסה יכתוב לי הדר"כ ואבוא בתקוה שהדר"כ יעזור לי למצוא עזרה שנתית או זמנית מחברות או מאנשים פרטיים. גם יכתוב כ[בודו] איזה זמן לבוא. ותעודות מאושרות מן הממשלה אביא לכבודו. כסף ישאר אצל כ', ובכל ח[ודש] ישלח שכר חדשי למנהל, והמפעל היקר הזה יהי יונק מטובו, וישאר על שמו,⁵⁹ בתוך שאר מפעליו הכבירים לטובת עמו. אולי לא נצרך ביאתי ופקידו יעשה החסד הזה בלעדי. יכתוב לי ואשלח תעודות

57. בחישובים הכספיים קיימת אי־בהירות. לפי הפירוט המובא במכתב, הרי ההוצאות החודשיות למורים, למנהל, לשמש ו"הוצאה ביתית" למורים לרוסית וגרוזינית, שמשכורתם מכוסה עליידי השלטון, היא 190 רובל ולא 140 רובל כפי שכותב באזוב. ההכנסות משכר הלימוד וההכנסה ממצות הן 115 רובל לחודש, מכאן שהגרעון החודשי של בית הספר הוא למעשה 75 רובל ולא 20-30 ככתוב במכתב. ואכן, בסיום המכתב מבקש באאזוב תמיכה בשיעור של משכורת מנהל התלמוד־תורה, משמע 90 רובל לחודש.

58. קביעתו של באאזוב שזה הוא התלמוד־תורה היחיד בכל גרוזיה היא בלתי מדויקת, ובאותו זמן התקיימו לפחות שני תלמודי־תורה נוספים: האחד בטיפליס והאחר בצחינוואלי.

59. התלמוד־תורה באוני היה על שמו של מנחם מנדל אוסישקין.

הנצרך לזה. לתשובה נחכה מהרה ובתקוה כי יבוא לעזרנו, ברגשי כבוד ויקר מעריצו דוד באאזאב – רב העדה דפה אוני.

זאת אשנה לכ[בודו], אם חלילה תשובתו תהיה שלילית אז סוף הת'ת להיסגר, כי המנהל הליטאי מוכרח ליסע והמלמדים דפה הם למטה מכל בקורת. פראות ילמדו ואת נפשות הילדים ישחיתו אם לא יהיה עליהם מנהל מנוסה ופדגוג. מובן בלעדו סר כל תקוה ונא לבלי מנוע חסדיו

ממני, הנ"ל...

אגב להרדיפות מצד הממשלה להציונים אין לה גבול ולגמרי לע"ע [לעת עתה] אפסה תקוה לעבוד.

(ח)

כ"ו אייר, אָנִי [9 במאי 1912?]

שלום לכבוד מעלת כבודו הרמה,

אדון רם המעלה. אתמול שבתי מקוטאיש, ועכשיו הנני נדהם ונבהל מהמלחמה הנוראה אשר היה לנו, היינו לי ולשליחו מר נתן ראזימאווסקי עם הרב של שם ועם כת דילפון אודות הציוניות בכללו, לטובת בתיספר בא"י בפרט. אנכי פגשתי עם ראזימאווסקי במקרה בקוטאיש על דרכי לטיפליס. ואף שהיה לי ענין נחוץ לטובתי הפרטית, לא יכולתי שלא למלאות בקשתו להישאר ולעזור לו בקוטאיש, אחרי שבשם כבודו הרמה הוא בא. אנחנו התחלנו מעשנו באופן נפלא וסידרנו הכל כראוי. קודם ביקרנו בביתם [של] כל ראשי הגבירים והשפענו עליהם השפעה גדולה. וכולם כאחד ביקשו ממני שעל שבת אשא נאום לפרוט כל מעשי היטב לפני העם, למען שיראו כולם נדבתם, והם הבטיחו לנו שיתחילו מצדם בנדבתם הגדולה. ממהלך הענין אפשר היה לשפוט, כי כבר לכדנו את המצודה היותר בצורה לפנינו בגרוזיא, באשר כל העשירים הגדולים משכנו אחרינו. שניים מראשי הגבירים ביקרו את "הרב" הגס שלהם וביקשו ממנו שגם הוא יעזור לנו, ושיזמינו אותי לקרוא הרצאה על זאת. הוא נתרצה להם, ביום שישי, אבל בלילה נודע לנו שקבל טעלעגראמא מכבודו, יחרוק שן אבל הסתיר ערמתו מכל איש. בליל שבת ביקרנו בביתו [של] הגביר הגדול אהרון אליגולאשווילי, ועליו עשינו רושם כביר מאוד, והוא קיבל על עצמו להיות לנו למחסה, אם יתנפלו "החכמים" עלינו. לכן באנו בבוקר בבה"כ בבטחה, כי לא יאונה לנו כל רע, אבל טעינו. פתאום הגיח האויב כדוב שכול ויתחיל לצעוק ולבכות בדברי שקרים ונבלים שלא נשמע כמוהם. ותיאר אותנו בתור מיסיונרים, מנצרים לבית ישראל, ואותי נתן לשונאי יהודי גרוזיא וכמלשין עליהם שהם ג"כ [גם כן] כיהודי רוסיא – יהודים. ושככל זה הנציב מעכב ליתן

זכויות ליהודי גרוזיא, והוסיף לבדות עלי שקרים נוראים שאין ביכולתי לתיאור ואת חברי תיאר בתור ציר מחברה שהם גנבים, גזלנים וכמובן גם "אפיקור" סים", "משומדים" וגם "מעלילים על ישראל שהם אוכלי דם נוצרים". הדברים [ה]אחרונים הרעישו מיתרי לבבי ודם החל לשתות בלבי, והחילותי להשיב לו, אבל סערות נפשי כה גדלו שלא ידעתי דברי. ואז ניגשו [התנגשו] שני צדדים: צד גבירים מצדי וצד עממיים פשוטים, שהם הרוב, מצדו, ונהיתה מהומה רבה וצעקה גדולה משני הצדדים, כעת מלחמה ומערכה. וגם קודם מנחה חזר על דבריו המנובלים, והמון נרגן כה עד כמעט רצו להכות את חברנו מר ראזימאוסקי. וכה עבר[ה] עלינו המלחמה כל יום שבת. חפצנו לברוח, אבל הלא ציונים אנו, עקשנים, לכן ניסינו עוד פעם להשתרע על המצודה. ביום א', בעזרת הגבירים ודוקטור קאקיטעלאוו, קראנו לאספה של גבירים, "הרב" המנובל רץ היה הנה והנה וצעק: "כל ההולך אל האספה כאילו הולך לתפלות". בכל זאת באו עשרים וחמישה גבירים וצעירים רבים. חברנו דיבר רוסית ולא הבינו, ואני דיברתי גרוזינית והרצאתי לפנייהם כל בגידתם בציון, והסברתי להם שכל העולם כולו ששם ישראל נרתם להיות חלק בתחיית עמנו, ודווקא יהודי גרוזיא עומדים מרחוק. ואמרתי להם שעליהם להביע עכשיו דעתם: אם יהודים אחרים לכלל ישראל המה או באמת גרוזינים המה [?]. כל היהודים הלאומיים והדתיים מחכים לשמוע מכם תשובתכם. הן או לאו. הדברים פעלו עליהם באופן נפלא, ובחרו שישה אנשים מהגבירים שילכו לאסוף כסף בשביל הוועד.⁶⁰ לפנות ערב הודיעו לנו כי "הרב" מכין עצמו למסור אותנו למלכות, ואז נפל רוחינו עלינו. כמובן [מלה בלתי קריאה] צעקנו אבל בפועל לא עשינו מהומה, והוכרחנו לעזוב את קוטאייס. אף כי באמת כפי מצב הדברים ישתנה מצבי לרעה, כי [מלה בלתי קריאה] והעלילות והשקרים המתועבים אשר העלילו עלי מתיירא אנוכי פן ישפיע על ב"ב [בעלי בית] עדתי, אחרי שכל "חכמי" גרוזיא התאחדו כנגדי, ולא חסים בשום אמצעים להפילני, וכל זאת יען כי ציוני אני. וכי מתנגד אני להבקשות אשר הם מגישים להנציב הקוקוזי בעד השגת זכויות מדומות, וממיטים חרפה על עם ישראל, ועוד כי יגדיל לימוד התורה באוני. אני בטוח כי [על] הנבלה הזאת לא יכופר להנבל הקוטאייסי, אשר בשם "רב" יכונה, וכי מעלת כבודו יצווה לעושי רצונו לפרסם בכל העיתונים, "הזמן", "הצפירה", "העולם" ועוד ועוד. אבל בדברים חריפים כדי שידעו הנבלים שיש להם עסק לא עם אנשי שוק, כ"א [כי אם] עם ראשי ישראל ובדבר תשועת ישראל. ואז בטוח אני, כי לימים יבואו לא יטו אוזן קשבת לדבריהם המעוררים, ואני מקווה שסוף סוף המצודה תיפול בידינו, וכל מה שיתן כ[בודו] עלי [מלה בלתי קריאה] אקבל באהבה לטובת עמי וארצי. הנני מקווה לתשובה מיע"ת[?] כי נסערים ונרעשים

אנו מאוד, מאוד וגם פרסום בעיתונים העבריים והרוסיים, כמו "ראסביט".

בברכת ציון, מעריצו ומכבדו כערכו הרמה

דוד באאזאוו, רב העדה דפה, אוני

בעיתון גרוזינית הדפסתי מאמר בשם "תועבה מצד הרב של קוטאייס".

הנני להזכיר בעת צרה למעלת כבודו לשלוח מאה ר"כ [רובל] אחר חג השבועות בעד הת"ת האומלל של עירנו. ואני מקווה שכבודו הרמה לא ישכחני לעת צרתי עתה, ויהיה לי לעזר עוד יותר, כי מים באו עד נפש.

ממני הנ"ל

(ט)

ב' תמוז התרע"ב, אוני [17 ביוני, 1912]

לצערנו לא קיבלנו שום תמיכה לא מראסטוב [רוסטוב על הנהר דון] ולא מבאקו כמו שהודיעני הדר"ג ואנו עומדים נדהמים ממש ועינינו נשואות אל הדר"ג שיבוא עזרנו ממנו.

מצד א[חד] לבנו מלא שמחה עצומה בראותנו כי התלמידים עושים חיל בלימודים וביחוד בשפה העברית, אשר ממהרים לדבר ממש כשפה חיה, וחינוך דתי לאומי מקשר אותם אל העם היהודי בקשר חזק, מה שלא נמצא באבותיהם המתכחשים לעמם, לתורתם ולארצם מבלי דעת. ומיום ליום הם מתגלים בכל המעלות שנחוצים לנו להקים דור עברי שלם, וגם בשאר התכונות חודרת הכרה עמוקה, ואות לזה נערים הנוהרים לבית-ספרנו, אשר מספרם הולך ורב מדי חודש בחודשו. ואף כי ידים ריקים לנו ואין לנו שום בסיס קיימא בכל זאת נלחמים אנו על קיום הת"ת. משתדלים לקבל כל [ה]תלמידים הבאים אליו בסבר פנים יפות. וגם תמיכת הכלכלה לבתי עניים מתאמצים איך להשיג, אף כי כל זה למעלה מכחנו. אבל אחרת לא יכול להיות, כי על בית-ספר זה תלויה כמעט כל תקוותנו בגרוזיא.

ומצד הב' [השני] מר מצבי וביחוד בעת הנוכחית שבה רבו שונאי ומשטיני ולרגל התעמולה הכבירה כנגדי מצד החכם הקוטאייסי והצחינוואלי והנני מקווה כי הדר"ג ישים לב לבקשתי וישתדל להמציא לנו תמיכה המובטחה [על ידי] הדר"ג, את שתי מאות רובלים במהירות האפשרית. על הדר"ג תקוותנו.

לפני שני שבועות הייתי בצחינוואלי, פלך טיפליס, והרב דשם (הוויזיט הידוע ממעשי קוטאייס) לא היה בבית ואנכי דרשתי ארבע דרשות תכופות אודות הציוניות ועשיתי רושם כביר מאוד מאוד. במוצאי שבת נאספו אלי קרוב למאה צעירים וגם לפניהם הרצאתי הרצאה על ישוב א"י והם הבטיחו לי שבמסירות נפש יסתפחו אל הציוניות וגם שלחו כסף וחתמו על עיתונים עבריים הקרובים

לנו. ועתה קיבלתי מכתב משם, כי הרב בבוא בעיר ונדדע לו מכל אלו, דרש כנגדי והוציא עלי בקורות הידועות: מוסר, מלשין, אפיקורס, מנצר וכו', וגם עם הצעירים נלחם והחליש מאוד את התלהבות האגודה. אנכי חושב בקרוב לבקר עוד את צחינוואלי ולחזק את ידי הנרפים...

בקוטאים ספר לי ד"ר קאקיטעלאשווילי כי קיבל מכתב מאודסה המבקשים לשלוח כסף המקובץ בשביל הוועד. ואמר לי כי אין שום כסף עדיין נקבץ, יען שמתיראים מהחכם וממלשינותו. אבל – אמר – אולי יקבלו איזה סכום מועט ואנכי מתנגד לזה בתכלית. אין לנו להתרפס לפני קוטאסים ולקבל מהם נדבת עני. אחת משתי אלה, אם הם מכירים עצמם ליהודים גמורים ומשתתפים גם בצרתם וגם בשמחתם [של היהודים] אז מחויבים ליתן תמיכה הגונה וקוטאיס יכולה ליתן לא פחות מארבעה אלפים רובלים, ואם אינם מכירים לזאת או למה לנו נדבתם, נדבת עוני ולבזות שם תנועתנו הכבירה [שלש מלים בלתי קריאות] דעתי כן.

נחוץ לשלוח דפה ציר לא כמו איש ראזומבסקי כ"א [כי אם] ניסנבויס מווארשה⁶¹ או אברהם יעקב העברי הרב,⁶² והם יכולים לסתור טענת החכמים הבערים וליקח את לב העם ולגמרי יפתרו השאלה הזאת לטובת תנועתנו. אגודות רבות יוספו וכסף רב יקובץ. אני אקבל על עצמי ליסע עם הנואם בכל ערי גרוזיא ואתרגם דבריו מעברית לגרוזינית וגם אכין את הנסיעה על ידי עיתונים גרוזינים שיקבלו בכבוד רב. זה כשלושה שנים שאני דורש זאת מהוועד הגלילי בבאקו ולא עלתה בידם. אבל אם הדר"ג יחפוץ לבטח יענה ואני ערב בדבר, כי תועלת חומרית תהי[ה] גדולה אם להוועד של הדר"ג וגם לציוניות הכללית. יודיעני הדר"ג אם אפשר כדבר הזה להוציא אל הפועל.

בכבוד רב לכבודו והקשור באהבתו העזה

דוד באאזאוו

61. יצחק ניסנבויס (1868–1942) נולד בבוברויסק, למד ב"חדר" ולאחר מכן בישיבת וולוז'ין. החל את פעילותו הציונית במינסק ב-1889. מ-1894 היה מזכירו של הרב מוהליבר בניהול המרכז הרוחני בביאליסטוק. ב-1900 עבר לווארשה ונהיה דרשן קבוע בנושאי הציונות הדתית. ב-1902 היה בין מייסדי ההסתדרות הדתית-לאומית "המזרחי", וב-1905 השתתף בכינוס בוויילנה של "ציוני ציון", שהתנגדו לתוכנית אוגנדה. השתתף בוועידה הרביעית והחמישית של ציוני רוסיה (1907, 1909). ב-1937 כיהן כנשיא של "המזרחי" העולמי. כתב רבות בעיתונות האידית והעברית על נושאי הציונות הדתית. נספה בגיטו וארשה.

62. על הרב אברהם יעקב העברי ראה במאמרי: "סטמאס – ברית ההמונים העמלים היהודית", שבות (תשמ"ה), חוב' 11, עמ' 7–26.

(9) 63

11 בנובמבר 1912

אדון רם מעלה!

זה כשלוש שבועות שלחנו מכתב בקשה ותחינה בשם עדתנו בעד התלמוד-תורה דפה, אשר היא הא[חד] בכל ערי גרוזיא מסודרה כראוי ואשר בו לומדים חוץ משפה העברית, תנ"ך, דקדוק, תלמוד וכו', גם שפה רוסיית. וכמובן להדר"ג, התחדשות לימודים אלו בתוך אנשים כאלו נותנים תואנה להמתנגדים לנהל תעמולה עזה בתוך העם לבלי לתמוך בנו. וקצר כוח העט לתאר את העמל הגדול והצער הנורא אשר אנו סובלים בעד קיומו של הת"ת, וכבר במכתבי הראשון כתבתי להדר"ג בקצרה, כי הודות לעסקנינו הידועים אשר עזרו על ידי במקצת יכולתי להמשיך קיומו [של הת"ת] עד הנה. אך עתה שבאו מים עד נפש הוכרחת לפנות בשם בני עדתי להדר"ג בבקשתי הידועה. אף כי ידעתי טרחתו המרובה, בכל זאת סמכתי על רגשותיו הנעלים שלא ימנע מרוב חסדו להשפיע גם על עירנו הנידחה בין הרי החושך ואפלה... אשר בלעדו וכלי עזרתו אין לנו תקווה להחזיק עוד את הת"ת וסופו להיסגר וכל העמל שעמלנו משך חמישה שנים יעלה לנו תהו. לכן אבקש מהדר"ג בבקשה עזה שלא לדחות בקשתנו וימצא לנו עזרה בעת צרה. כבר הודעתי להדר"ג, כי סכום אשר נחוץ לקיום הת"ת הוא מצערה מאוד, מאוד לגבי הדר"ג ואתם [אותו] אפשר, אם לא על ידי חב' מפה"ש [חברת מפיצי השכלה] אשר באודסה, גם מאנשים פרטיים לאסוף. ואם נחוץ אז אבוא בעצמי וכפי אשר יורני הדר"ג כן אעשה.

לתשובת כ[בוד] נחכה בכליון עינים. עד היום היינו מחכים בכל יום. אבל עתה שעברו בערך שלוש שבועות ותשובה לא קיבלנו, חידשנו בקשתנו ובטוחים אנו על כבודו שייתן לנו תשובה מרנינה.

ברגשי כבוד ויקר מעריצו

דוד באאזאוו

(יא) 64

ה חשוון התרע"ד, אָני [5 בנובמבר 1913]

ידידי העסקן הנודע בישראל מר מ"מ אוסישקין שלום!
ידעתי וידעתי, כי הדר"ג טרוד עתה יותר ויותר בהטבת מצב אחינו בעת נורא ואיום בזמן הנוכחי ואין לבו הטהור יכול לזכור, כי בהבטחתו להמציא שלוש

63. המכתב כתוב על טופס כמו המכתבים ד, ה. התאריך כתוב ברוסיית.

64. המכתב נכתב על טופס כמו המכתבים ד, ה, י. לפי המעטפה נשלח המכתב רשום.

מאות רובלים שנה, שנה תמיכה לבית־ספרנו. התחייבות שכרו של המורה הראשי של בית־ספרנו, והבאתי איש בעל אשה ובנים ממרחקים, ולמרות מסירותו והשתדלותו בעד הפרחתו והתפתחותו של בית־הספר לא קיבל זה כ"ג חודשים משכורתו וסובל צער ומחסור, כי לבד מאה רובלים של מר ניידיק⁶⁵ לא המציא לנו הדר"ג שתי מאות רובלים אחרים. וזה גרם שלא שילמנו להמורה משכורתם וכן הנני פונה אל הדר"ג להזכירו, כי על חסדו אנו נשענים ולתמיכתו אנו מקווים ובלעדי כבודו אין לנו שום יכולת לשלם את משכורתו של המורה בעד העבר ויאמין לי הדר"ג, כי גם לי לא נעים לפנות בעת כזאת בבקשה כזאת. אבל מה אעשה, כי אין לי מוצא אחרת והדבר בטוח מראש ועל סמך זה לקחנו מורה מליטא ונתחייבנו לו שכרו. ואם קשה הדבר להדר"ג להשיג את שתי מאות רובלים האחרים אולי יכתוב למר ניידיק' למוסקווא שישלח בעד שנה שניה, כי כפי הנראה ממכתב הדר"ג נידב הוא לשלם בכל שנה ושנה; וגם לכתוב למר גאלדענבערג הרב בראסטוב שיקבץ את נדבת היחידים אשר נידבו בשנה העברה, או אם ימצא הרב מראסטוב לנחוץ יכתוב לי כתב גלוי ואסע אני בעצמי בראסטוב עם הרשימה ואולי בזה האופן יעזור לנו הדר"ג לצאת מן המיצר ואני אקוה כי לבו הטהור לא יתן לשכוח, כי חיי פרנסת מורה עברי תלוי על הבטחתו ויחיש לעוזרו ועיכובי נבוכי הזמן לא יעצור למלאות דברו היקר מפז.

ידידו ומעריצו

דוד באאזוב

רב העדה, אוני, פלך קוטאיס

הנני מקוה, כי הדר"ג ימהר למלאות תחינתנו ובקשתנו.

65. יצחק ניידיק' (1868–1949) נולד בפּינסק, קיבל חינוך ב"חדר" ולמד לימודים חילוניים אצל מורה פרטי. בגיל צעיר השתלב בפעילות ציבורית והיה מדוברי "חובבי ציון" בעיר. ב־1889 עבר למוסקווא, וב־1890 לעיר טאמבוב, בה הקים בית־חרושת גדול לכוהל, שבו עסק גם אביו. כעבור שנים אחדות חזר למוסקווא והשתלב בפעילות ציונית. ההצלחה האירה לו פנים בעסקים, והוא היה הבעלים של ארבעה בתי־חרושת לכוהל. בצד עסקיו היה ניידיק' פעיל בתחום הפוליטי, ותמך במפעלים תרבותיים. מ־1905 היה בין התומכים הראשיים של הבטאון הציוני ברוסית ראוסביט. ב־1913 נבחר לוועד המרכזי של ההסתדרות הציונית ברוסיה, וב־1917 לחבר בוועדת התרבות שלה. היה פעיל באגודת "חובבי שפת עבר", ולאחר מכן בחברת "תרבות". ב־1919, לאחר שכל רכושו הוחרם, יצא את רוסיה והגיע לצרפת ולאחר מכן ללונדון. בימי מלחמת העולם השנייה הגיע לארצות־הברית, ונפטר בניו־יורק.

(יב)

בע"ה

ד' חיי שרה [חותמת המעטפה 6 בנובמבר 1913]

לכבוד ידידנו וידיד רוב עמו גבר רם המעלה פאר ישראל כש"ת [כבוד שם תפארתו] מנחם מנדיל אוסישקין נ"י [נרו יאיר]

אדון יקר – בבקשה לשים לב לבקשתי ולבקשת בני עדתי, אף שכבר פנית בשנה העברה אל כבודו בדבר הזה ובהשיבו בשלילה מטעם נסיעתו בא"י. אבל עתה אקוה לכ[בודו] שכבודו יחוס על עמלי במשך שישה שנים ויבוא לעזרתי שאצל כבודו מצער הוא, אבל עבור מטרנתנו גדול הוא עד מאוד. כבודו יודע שיש לנו פה בית-ספר ששם לומדים עברית, תנ"ך, ב"ה [באור התורה], כתיבה. וגם גפ"ת ופוסקים, ובבוקר עד שעה 12 שפת רוסית וגרוזינית. החינוך הוא נפלא ברוח דתי ולאומי. אבל מה אדבר, מי ישים לב לדברי? איזה איש כמוני היושב בפינה נידחה ואף אם הוא מפקיר כל חייו עבור תחיית עמו החשוכים והבערים והדחוקים מקודשי עמנו. ואף אם כל העוברים ושבים המבקרים את בית-ספר, כולם מתפעמים על הסדרים ועל פעולת התלמידים, וביחוד על דיבורם עברית צחה, והאם יתענינו עסקנינו בצרת נפשי אשר אני סובל מחמת החשוכים דמתקראים "חכמים" הרודפים אותי עד מוות והמפריעים בעדי להקים את בית-הספר על בסיס נכון, שלא אצטרך בכל שנה להביא סיפוקו בנפשי, וביחוד עתה שהגדילו אש המדורה. כל "חכם" ו"חכם" בעירו עוררו חמת המון העם עלי, מחמת שדיברתי דברים נכונים. הם כתבו כמה בקשות להנציב הקווקזי שיתן להם זכויות "יען שהם גרוזינים אמיתיים, שפתם גרוזינית, מולדתם גרוזיא, מנהגם, טבעם והלך נפשם גרוזינית. אין לנו – אומרים – שום יחוסים והתקשרות עם יהודי רוסיא. אנו שקטים וגם נאמנים ומסורים למלכות ולא כאנשי רוסיא". על דברי בלע, וביחוד שבולט בזה קצת הלשנה על אחינו, הלא לא יכולתי להתאפק ויצאתי נגדם במלחמה עזה, ובשום אופן לא עלתה בידי להחזיר אותם מדרכם. המון העם מחמת עמי-ארציותו לא הבינו ולא הרגישו את החילול אשר הם עושים. בינתיים נדפס ב"הצפירה" 99 ש"ז⁶¹ בקצרה דברים אלו ונודע להם הדבר, אז הפיצו ה"חכמים" דברי שקרים וכזבים כגון: שאני כתבתי להנציב, שאנו יהודים גמורים ובשביל זה הנציב לא נותן להם זכויות. כולם נתעוררו כנגדי ואפילו עשירי קוטאיש, שהם היו מכבדי, הפעם נהפכו לרודפים. ואם לא היו יודעים ששר הפלך הקוטאיש מתיחס אלי בחיבה, בטח היו מלשינים עלי שאני "מורד במלכות" וגם היו מכרזים חרם. ובכל זאת, מצבי

66. בדקנו את 99 הגליונות של הצפירה מהשנים 1911–1915, ולא מצאנו שום ידיעה המתייחסת ליהודי גרוזיה. ייתכן, איפוא, כי נפלה טעות בציון שם העיתון.

נורא ואין בכוחי לתאר. יסורי נפשי הביאוני לידי מחלה ואין לי מרחם ולא עוזר ותומך בעת צרה. למי אפנה לעזרה בעד בית-ספר היקר לי מנפשי, אשר עתיד להסגר מחמת חסרון אמצעים. פניתי בבאקו אל חברינו והם אף שהבטיחו בקיץ קודם הרעש הזה. בכ"ז [בכל זאת] בעת צרה כגדו בי "קראתי שמצא... והמה רימוני" בעד הכל נמצאים עוזרים אבל לא בעד אחינו הללו האומללים, ההולכים וקרבים להתבוללות בלי דעת מחמת חסרון בתי-ספר דתיים ולאומיים. את עיניהם מטים "החכמים" בדברי הבלים ואת נחיצות לימוד התורה מכסים ולא מגלים. איי ואבוי אהובי, לא אוכל לכתוב יותר, צרותי שמים מחנק לנפשי, עזוב וגלמוד אני מכל הצדדים. אחינו אלו המתבוללים לא דווקא שלא מבינים בין אוהב אמתי ובין משחית אמתי. הם שוב רודפים אחר אוהבם. ואחינו הרוסים, או יותר נכון לומר חברינו הרוסים אינם מתעניינים באחיהם הרחוקים... ובקצרה אני פונה אל כבודך חוס על בית אשר הוקם בעד הצלת אחינו אלו המתבוללות בלי עת ואשר שמך הטוב נתנו עליו. אנשי עדתי בעת חגגו יום יובלך ברוב פאר והדר, כמובן הוא [מלה בלתי קריאה] המציל והמושיע. האמצעים שאנו מבקשים הוא שכר של מורה ראשי ליטאי, כי בלעדו כל הת"ת נשארת בלי מנהיג כגוף בלי נשמה. בעד שאר הוצאות של ארבעה מלמדים ושני מורים רוסיים נשיגם באוני גופה. כי כבר יש לי מזומנים עד סך 500 רובלים, אשר אספתי בשבוע העבר, ביום יציאת בייליס זכאי במשפטו. ואשר עם שאר הכנסות יספיקו גם שזה להמלמדים דפה. רק נחוץ לנו מורה ראשי תלמודי ליטאי. אמנם היה לנו, אבל ברח מחמת שלא שילמנו לו שכרו במועדו והוא מקוה לתשובתי [שתי מלים לא קריאות]

דוד באאזאוו

רב העדה

(ג)

קוטאייס, ב' וישב [חותמת על הגלויה: 8 בדצמבר 1913]

אדון היקר והנכבד,

מכתבו שחייכנו עליו בתוחלת ממושכה קיבלנו וכל רגשתנו נאכדה ומתקוותנו כי נכזבה. אבל לא יכולנו לראות כבלע זר את הקודש והחלטנו שאני אסע במוסקווא ובפּט'ג [ולפטרבורג] אצל חברינו, אולי ישימו לב לבקשת איש אומלל כמוני היושב על גבי גחלים ובתוך [מלה בלתי קריאה] לרגלי עבודתו הדתית והלאומית.

הנני על דרכי והנני מבקש מכה"ר [מכבודו הרם] תכף בקבלתו מכתבי זה לשלוח לי מכתבים על שם קרובים לו שהם יעמדו לעזר. המכתבים ישלח למוסקווא על שם חברנו ניידיץ, אליו אפנה עבור זה. יכתוב כ[בודו] גם להרב

מזא"ה, ובפוט"ג לראזוב⁶⁷ ואחרים וגם להרב אינשטאדט. אבל ידע כבודו, שאם יכתוב המכתבים דווקא כדי לצאת ידי חובה אז [שתי מלים בלתי קריאות] אלא יכתוב ויתאר להם מטרתי שיתנו לי תמיכה של שכר מורה טוב, כן יתאר להם צרותי מאחינו פה בקווקז עבור בי"ס הזה. אם כבודו יאחר המכתבים אז לא יהיה לי מה לעשות ולא אדע אל מי לפנות לעזרה. ובתקוותי מזה אני נוסע ממני הכותב בדמע ד' באאזאוו

(יד)

עש"ק [ערב שבת קודש] וישב, באקו, [חותמת הדואר על הגלויה: 11 בדצמבר 1913]

אדון רם המעלה,

כבר כתבתי כי שמתי נפשי בכפי ויצאתי לנסוע למוסקווא בתקווה שמעלת כבודו יבין למצבי הנורא, לסייע לבית-ספרנו, "בית מנחם מנדיל", אשר התמוטטה יסודותיה מחמת אויב ומציק. ויש לי מכתבים על שם ניידיץ' למכיריו שהם יעזרו לי למצוא תמיכה לביה"ס. אתי נמצא כל התעודות מן הממשלה ומן אישי מעלה.

לי אין שום מכיר במוסקווא דווקא ועל כבודו תקוותי, שיציגני לפני מכבדיו שהם יעזרו לי. לכן הנני משנה בקשתי למהר לכתוב כדי שאמצא שם כשאבוא. ביחוד יכתוב [מלה בלתי קריאה] לפערסיץ, להרב מזא"ה וניידיץ' [מספר מלים בלתי קריאות].

(טו)

בע"ה

יום ג' יתרו התרע"ד [21 בפברואר 1914]

לכבוד ידידי וידיד עם ישראל מר מ"מ אוסישקין שלום!
אדון רם המעלה. בטח סלוח יסלח לי כי לא קיימתי הבטחותי להדר"ג להודיע ממה שנעשה בראסטוב [רוסטוב על הנהר דון], יען לא בי האשם, כי נחלתי וחולה יצאתי מראסטוב. ואף עתה, אף כי אין ביכולתי לכתוב, אבל דיבורו כמצוה עלי ואין בחפצי להחמיצנה, לכן החלטתי להודיעו בקצרה.

67. ישראל רוזוב (1869-1948), מנהל של חברות נפט ברוסיה; מפעילי "חובבי ציון" והציונות, ומייסדי העיתון הציוני ברוסית ראזוביט. עלה לארץ ב-1917 והיה מראשוני התנועה הררוויזיוניסטית.

הרב גאלדענבערג הוא באמת זהב טהור ואוכל להגיד להדר"ג, כי בין המון מעריציו ומכבדיו, שאני מכיר אותם, לא מצאתי מכבד ומעריץ נלהב להדר"ג כמוהו, וכמובן קיבל מכתבו בשמחה עצומה ועשה כל אשר היה ביכולתו. יום שלם נתבטל ממלאכתו ומעבודתו והלך אתי לבקר גבירים אחדים, ובמשך יום אספנו מאה וחמישים וחמישה רו"כ. יותר היה מקבץ אם לא היה שבת בינתיים ואם לא הייתי נחלה ולא היו רדיפות מן הממשלה, מה שלא נתן אפשרות לינת לילה, לכן הוכרחתי ליסע במוצאי שבת. מחלתי גרם לי הוצאות רבות בדרך. נשאר לי כסף מזה דוקא מאה רובלים, לכן אנכי מבקש מהדר"ג שיכתוב להרב גאלדענבערג מכתב תודה על טרחתו ועל אישיותו הנפלאה. וחבל שהוא אינו משרת במשרת רב בעיר גדולה כאדעס.

בית־הספר עדיין לא סדרנו, יען כי אני הייתי חולה והמורה הראשי יבוא בעוד ימים אחדים ואז נסדר כראוי, תלמידים רבים רוצים לבוא ממקומות אחרות למרות שה"רב" הקוטאסי הוא לוחם אתי מלחמה עזה. ומעשה היה כי דרש בבה"כ [בבית־הכנסת] בעיר גאנדו'ה [כי] כל השולח את בנו באוני ללמוד כאילו שולח בתפלות, ובקרוב הנני שולח מאמר אודות זה ב"הזמן". בטוח אני שהדר"ג ימלא את בקשתנו וישלח לנו סך ג' מאות רובלים, ואף כי השגנו מאה רו"כ בראסטוב, אבל האדון פיינבערג שהבטיח לשלוח מאה רו"כ לא שלח עדיין, ומתירא אני פן לא ישלח. ואם ישלח תכף אודיע לכבודו. והנני מקוה שהדר"ג יעזור לנו במאה הראשון על פסח הבע"ל.

הנני מבקש לפ"בש [לפרוש בשלומן] של ד"ר קלאוזנר ולומר לו שישלח לי את ספריו אשר הבטיח לי, וביחוד ספרו בענין המשיחי. כן לומר לו שישלח לי אותם "השלחים" אשר בהם נדפסו אודות חיי יהודי ההרים ואז אמלא אבטחתי ואכתוב בעד "השילח" מאמר מחיי יהודי גרוזיא כאשר הבטחתי לו.⁶⁸

ברגשי כבוד ויקר מעריצו
דוד באאזוב
ראש בני עדתי דורשים בשלום הדר"ג

(מ"ז)

כ"א סיון, אוני [6 ביוני 1914]

לכבוד הדר"ג [הדרת גאונן] המרום מר מ"מ [מנחם מנדל] אושישקין
שלום אין קץ

68. בהש"ל כרך י"ח (תרס"ח) התפרסם מאמרו של זכריה אניסימוב בשם "יהודי ההרים" (עמ' 467-476, 551-563), ויוסף קלויזנר ביקש, כנראה, מדוד באאזוב שיכתוב להש"ל מאמר על יהודי גרוזיה.

מכתב הדר"ג קיבלתי ומעומקי לב הנני מודה לו על השתתפותו בצערי, ואמנם גם לי החכם מקוטאים הרבה צער ויסורים, ועוד ידו נטויה גם להבא ואינו חס על שום אמצעים גסים ונוראים להשתמש כנגדי. ובכל יום יום [הוא מפיץ] מחדש עלי דיבות שונות כדי להבאיש ריחי בעיני היהודים הגרוזינים ועי"ז [ועל ידי זה] להמעטי השפעתי עליהם, ולא די לו שיכנני ככופר וכ"מייסונו" המנצר ילדי יהודים, ולא די לו ששולח חיצים שנונים בלבנות בני עדתי בהחזיקם רב "אפיקורס" כמוני, ומכריחם לגרש אותי ממשרתי, וגורם לי עגמת נפש ויסורים ומכאובים גדולים מן המון החשוכים.

עוד הרשה לעצמו לעשות מלשינות עלי לפני הממשלה שאני "מורד במלכות" ומקבץ כסף לטובת המורדים. לפני שבוע ימים בא אלי פריסטאב [מפקח המשטרה] בלילה והקיצי משנתי ואמר לי, כי בקרוב יבוא הוא עם פקידים אחרים לעשות חיפוש בביתי על פי פקודת שר המחוז החדש (גרוזיני צורר יהודים), והזהירני לבער כל המכתבים החשודים. הספקתי להטמין כל המכתבים הנוגעים אל הציונים והציונות. מצאו אצלי דווקא ירחון ק"ק [קרן קיימת] "ארץ ישראל" ולקחו אותו. בבוקר הזמין אותי שר המחוז וביקש בירור. בדברים אתי הראה לי שיברות [שוברין] השקלים שנמכרו בידי אשר המוסר [המלשין] הניח בתוך כתב המסירה [ההלשנה] להראות את צדקת מסירתו. אנכי התבוננתי על השובר וראיתי כי הוא משנת תרס"ג ואו הסכרתי לשר המחוז: "עד שנת תרס"ד היתה נחשבת הציוניות ברוסיה ליגאלית לכן היינו הרבה רבנים לוקחים בה חלק, אבל עתה, אף שבאמת אין בציוניות שום דבר המתנגד לחוק, בכל זאת, כיון שהממשלה אסרה, סילקנו עצמנו ומאותו הזמן חדלתי גם אני להפיץ השקלים".

א"כ [אחרי כן] דרש ממני זכות הישיבה של המורה מליטא. הראתי לו, כי בתור יוצא מן הכלל הרשה לי שר הפלך לקבל מורה מרוסיה, אבל הוא נתקצף ע"ז [על זאת] ואמר כי עלי להשיג זכות כזה מן הנציב הקווקזי ולא משר הפלך. ונתן לי זמן של שני חדשים להשיג רשיון מטיפלים. כמובן מוכרח אני ליסע בעוד שבוע גם לקוטאים וגם לטיפלים, ואקוה כי אשיג גם מן הנציב. אבל יבין הדר"ג כי סוף סוף הולך כוחי ותש ואין לי יכולת לעמוד נגד הגלים הסוערים להטביעני. עוזרים ותומכים אין לי פה לבד קיבוץ אנשים באוני הנלחמים במסירות נפש יחד אתי. ציוני טיפלים לגמרי אינם עוזרים לי, לאו דווקא בכסף. אפילו שיכתבו איזה מאמר כנגד צוררינו אלו בעיתונים טיפליסיים רוסיים. ג"כ [גם כן] אינם מטריחים עצמם. וציוני באקו, אף כי הבטיחו לי 400 רוב"כ [רובל] לשנה בשביל הת"ת, שלחו לי דווקא 200 רוב"כ עדיין, וניחר גרוני במכתבי אליהם שיעשו איהו צעד מצדם לטובת הציוניות בגרוזיא. קודם היו מבטיחים ולא היו עושים ועתה לא מבטיחים ולא עושים, ובלעדם נשאר אני בודד וגלמוד וניתן בתוך הפטיש והסדן. אולי הדר"ג יכתוב להם מכתב ויעורר אותם לטובת זה.

הרב גאלדבערג אסף עבור ת"ת סך 125 ר"כ בהיותי שמה. אבל הודעתי להדר"ג אז כי מאותו הכסף נשאר לנו כמעט מהומה [מאומה] מחמת שנחלתי בדרך ועלה לי הוצאות רבות. לבד מ־15 ר"כ אשר שלחו לנו עוד א"כ [אברהם כץ?] שאותו הכסף נכנס לקופת הת"ת.

האדון פיינבערג שלח דווקא 25 ר"כ בבקשת סליחה כי להוסיף עוד 500 אשר הובטח אין ביכולתו לשלח יותר. ועד היום פרנסתי את הת"ת במאה רובלים של מר ניידיץ, ששלח לנו הדר"ג ו־200 רובלים של באקו ועוד השגתי 100 רוב. והושאר [ונשאר] הנני טבוע בים של צרות [...]. אם מצב החומרי מעצוב מאוד, אבל מצב הרוחני הוא שמחני ונותן לי כוח לשאת ולסבול. נתווספו עשרים נערים בת"ת וס"ה לומדים מאה וארבעים נערים; חמישה מורים עברים ותלמודיים ושני מורים רוסית וגרוזינית. התלמידים עושים חיל באופן נפלא, וביחוד אחרי שבא המורה הראשי והתלמודי. שפה עברית כשפה חיה בפי הנערים; תנ"ך לומדים כמעט בשלמות והענין מרנין את הלב. שלשום ביקר דירקטור הפלכי העממי את הת"ת ויצא משם בהתפעלות גדולה, והבטיחני להוסיף עוד מורה א[חת] רוסית בעד מחלקה החמישית מחדש סינטיאבר [ספטמבר] הבא.

בקרוב אשלח להדר"ג לזכרון תמונת תלמידי הת"ת "בית מנחם מנדיל" ששמו הטוב נקרא עליו.

יהי הדר"ג לעזר בעת צרה ואל יתן לי למוט לפני בני עוולה. ואל ישפך דמי. ק"מ נערים העתידים להיות בנים נאמנים לעמם ולארצם. כ"א [כי אם] כבודו ג"כ לא ישגיח ממרומו על פינה נידחה הזאת או אבדנו. אין לנו גואל אחר מבלעדיו.

הדר"ג יכול לעזור לי למצוא במוסקווה, בפטרבורג ובקייב עוד תשעה אנשים כניידיץ אשר ינדבו לבותיהם השנתית מאה, מאה ר"כ [רובל] ויהיה לו אלף ר"כ ליסוד חזק ומוצק [מלה בלתי קריאה] עולם לא ימות. וחושב אני שאם הדר"ג יחפוץ אסע אחר הסוכות באלו העיירות והדר"ג יתן לי מכתבים אל אותם אנשים אשר יתעוררו בעד אחיהם האומללים ההולכים ונאבדים באשמת ה"חכמים" החשוכים. ועד אותו הזמן הנני מקוה שהדר"ג יושיט לנו את עורתו 200 רובלים, אם אפשר יהי על ידי טעלגרימע [מברק] על שמי או על שם ההנהגה הרוחנית דפה, כי הדר"ג יבין שדווקא על תמיכתו אנו נשענים. הנני כותב בזה אדרעסא של צעיר אחד מקוטאיש אשר בחפצו ליסוד אגודה ציונית (האדרעסא של הצעיר זה: Kutais, Israelu Aronovu Rizhanovu). ישלחו אליו גם מהוועד מכתבים והוא יקבץ כסף גם בשביל הוועד, כי הוא בן עשירים ודבריו נשמעים.

בברכת ציון, מברכו ומעריצו, רב העדה, דפה אני
דוד באאזוב

